

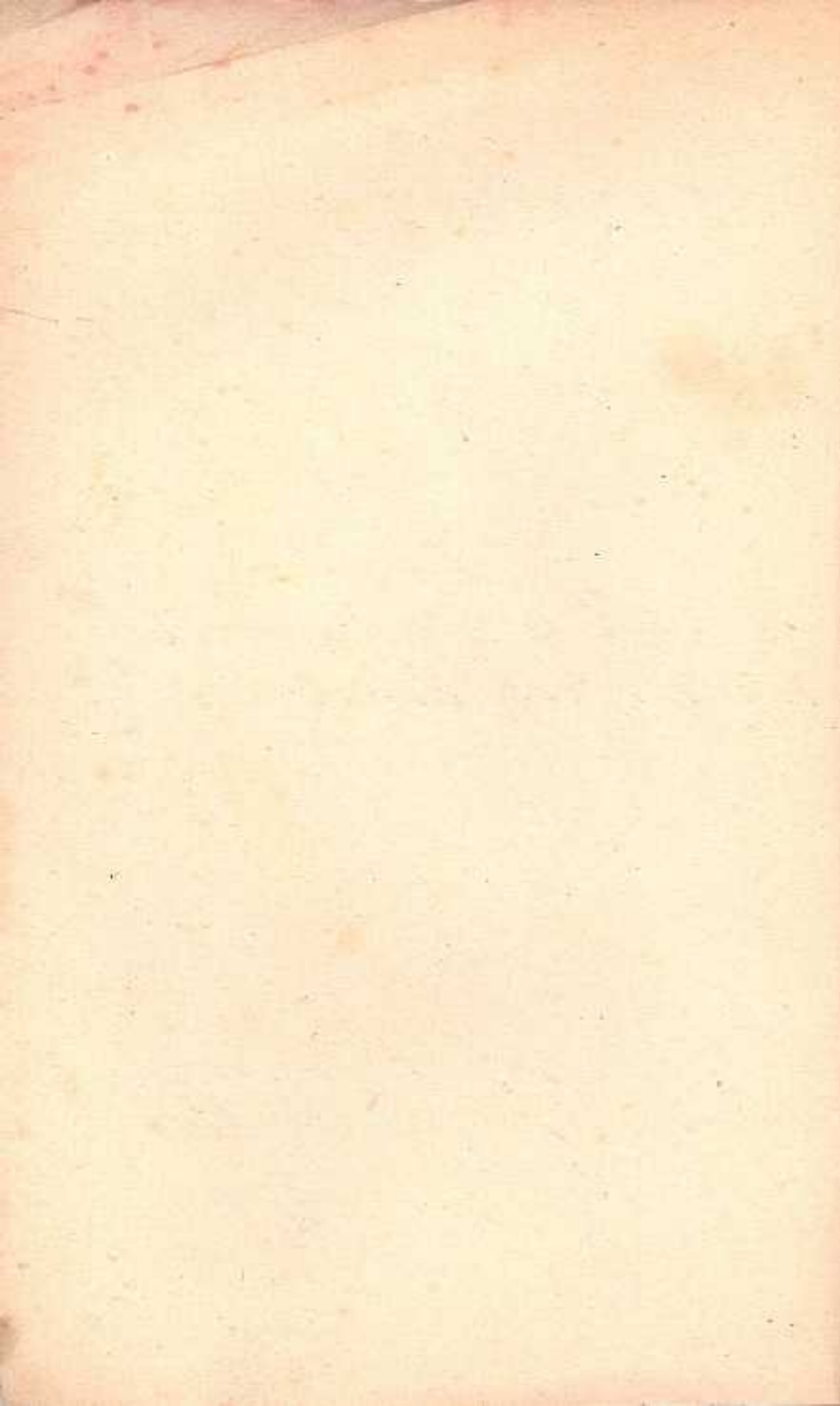
54920

И. ПАЛИАКРЕНСКИ

ДОБРУДЖАНЦИ

ДОБРУДЖАНЦИ

Я. КАПИАКРЕНСКИ

ДОБРУДЖАНЦИ
РАЗКАЗИ

ИЗДАНИЕ на БЪЛГАРСКИЯ
НАРОДЕНЪ УНИВЕРСИТЕТЪ

— БАЗАРДЖИКЪ —

1934 г.

54920

886.7-32

Регионална библиотека
"Дора Габе" Добрич

9

30000

470944

РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА

„ДОРА ГАБЕ“ гр. Добрич

Инв. № 00943 / 2018

Ост.

ДИЙ, АБРАШЪ ! ...

Тримата сина на дѣдо Ангелъ останаха въ войната. По-после той се научи, че двамата сж паднали въ последнитѣ сражения, а третиятъ умрѣлъ въ болницата. Четвъртиятъ — дѣдо Ангелъ имаше четирма сина — забѣгна въ България. Какво бѣше се случило тогава, дѣдо Ангелъ смѣтно си спомняше; знаеше, че имаше ангаря, имаше сбиване. Следъ това започна масово гонение, претърсвания, разкарвания и заплашвания. Тогава синъ му забѣгна и не се завърна. Пишеше на рѣдко — на два три месеца веднажъ. Пишеше за очакваната амнистия, когато не само той, но и много други като него ще се върнатъ по домоветѣ си. И годинитѣ минаваха, летѣха въ вѣчността, а амнистия нѣмаше. Ала тая дума дълбоко се врѣза въ сърдцето на дѣдо Ангела, сѣкашъ пусна нѣкакви невидими пипала, които при всѣко произнасяне на тая радостна дума, пропѣлзяха по цѣлото му сжщество и приятно гжделичкаха найнѣжнитѣ му душевни струни. Радваше се старецътъ, чувствуваше какъ силно туптѣше сърдцето му и ей тъй, струваше му се, ще се отвори вратата и ще го види — него, сина си, Тотя, нарамилъ камшика следъ плуга, връща се отъ нивата...

Самъ остана на старини дѣдо Ангелъ, съ сакатата си внучка, малката Ангелина. Не му ли стигаха толкова беди, толкова нещастия? Въ родилни мжки умрѣ снаха му, а следъ три години каруца претѣпка малката Ангелина. Тя остана сакатата — за винаги. Куца и гърбава. И двамата —

старецъ и дете — живѣеха усамотени въ старата на срутване къща, срѣдъ широкия дворъ, ограденъ съ прогнилъ и съборенъ плетъ, живѣеха съ едничката надежда — амнистията, когато всички прокудени въ далечна чужбина ще се завърнатъ, когато ще се завърне и тѣхниятъ миль и многоочакванъ синъ и баща. Но ще ли дочакатъ тоя радостенъ день?

Може би.

Тогава ще грѣйне слънцето на радостта, ще се стоплятъ свититѣ отъ болка и мъка по свидни чада сърдца, ще бжде тѣй хубаво, тѣй весело. . . Но кой бѣше подшушналъ на ухото на стареца тая утешителна и пълна съ свѣтли надежди крилата дума, която чоплѣше день и нощъ измъченитѣ сърдца на двамата нещастници?

Ето и Тотю пише за амнистия. Това ще бжде, трѣбва да бжде! Амнистия! Това значи — Тотю въ къщи. Радостъ, безгранична радостъ, ласки, милувки, сълзи, радостни сълзи. . .

Следъ обилниятъ дъждъ, грѣйна пролѣтното слънце. Въ въздуха се носѣше миризма на прѣсно окосено сено и лекиятъ ароматъ на рано цвѣналитѣ цвѣтя. Повѣ топълъ и свѣжъ вѣтрецъ. Отъ листата на акацията прокапаха едри дъждовни капки. Бѣ хубаво и приятно. Дѣдо Ангелъ остави вратата отворена и застаналъ на прага преброди съ погледъ небето. Малки рунтави облачета бавно се търкаляха и изчезваха въ далечината на небесния миръ. Небето се избистряше.

Въ съседния дворъ задрѣнка каруца, която следъ малко излѣзе на улицата, зави на горе и пое пѣтя за града.

— Заминаватъ! — промълви дѣдо Ангелъ и радостъ изпълни старческото му сърдце.

— Дѣдо, заминаватъ! — чу се отъ вѣтре слабиятъ гласецъ на малката Ангелина.

— Заминаватъ, къзъмъ! Дано!..

Група селяни отиваха въ града, т. с. бѣха принудени да идатъ на голѣмото полигическо съ-

брание, свикано отъ властующата партия. Отъ всички села трѣбваше да идатъ — съ знамена, съ гайди. Тамъ щѣха да бждатъ най-виднитѣ представители на партията, ще бждатъ самитѣ министри, които ще правятъ важни изявления; ще бжде истинско праздненство.

Когато дѣдо Ангелъ слушаше за това събрание, като че ли нѣкой го подигаше и той бѣ готовъ да хврѣкне отъ радостъ. Забързалъ, още отъ вратата зарадва внучката си :

— Ангелче, амнистия ще има ! На голѣмото събрание...

И той притискаше въ скута си мъничкото тѣло на нещастното момиченце, което зарадвано, за смѣно, бързаше съ куция си кракъ, силно мѣтайки изкривеното си рамо напредъ къмъ разтворенитѣ обятия на стареца.

— Ще има голѣмо събрание. Самиятъ министъръ ще говори. Ще направи важни изявления, много важни... За какво може да бждатъ тѣ? Има ли нѣщо по-важно отъ амнистията? Властѣта е въ тѣхни рѣце, отнеха нивитѣ, настаниха колониститѣ изъ хорскитѣ кѣщи, ангарята за шосето се свърши, за кметове настаниха свои хора, партизани — за какво тогава толкова важно, ако не за амнистията ?

И дѣдо Ангелъ, замигалъ очи, гладейки чорлавата коса на внучката си, мислѣше какъ още на втория день толкова майки ще се зарадватъ, толкова млади булки и сестри ще прегръщатъ своитѣ мъже и братя, какъ стотици млади и силни мъжаги ще се върнатъ въ бащинията, ще забиятъ отново ралото въ твърдия черноземъ и ще екне изъ нивитѣ звѣнката пѣсенъ на ранобудния орачъ. Ще свѣтне слънцето на радостѣта, ще бжде тѣй хубаво, тѣй весело, тѣй свѣтло...

Цѣла вечеръ старецътъ не мигна. Мислѣше за важнитѣ изявления. За какво могатъ да бждатъ? И съмна се. Дѣдо Ангелъ събуди Ангелинка. Доволна и весела тя бѣше заспала дълбоко,

сладко.

Слънцето още не бѣ се подало на хоризонта. Старецътъ настани плуга, отиде и изведе единствения волъ, слабъ и мършавъ, подиръ който бавно и лениво крачеше старо магаре. Дѣдо Ангелъ впрѣгна вола, а магарето само се настани на мѣстото си. Заплющѣ камшикътъ и плугътъ заскърца.

— Дий, Абрашъ! Хайде, Пърчо!..

Старецътъ и детето прокараха първата бразда, когато слънцето, огромно огнено кълбо, се появи на хоризонта. Бѣ тиха и свѣтла утрина. Чучулига издигнала се на високо точно надъ плуга, въ сладки трели изливаше своята пѣсенъ — пѣсенъта на ранобудния орачъ. Браздитѣ като черни змии се извиваха срѣдъ останалитѣ стрѣкове на миналогодешната царевица — първитѣ крачки по рокавия и влаженъ черноземъ бѣха тежки, много тежки за Абраша и дваждъ по-тежки за Пърчо.

— Дии-й Абрашъ! Хай-де, Пърчо-о!..

Тоя твърдъ и лепкавъ черноземъ нѣкога си новетѣ на дѣдо Ангела браздѣха съ шестъ едри, охранени вола и тогава дѣдо Ангелъ бѣше доволенъ отъ плитката оранъ. Той щѣше да я продаде, но настѣпиха войни, настѣпиха тежки години, други времена, отнеха всичкитѣ му ниви и той остана само съ тоя черноземъ — голѣмата нива край пжтя. И сега той я браздѣше само съ единъ мършавъ волъ, едно магаре и единъ разнебитенъ плугъ.

Пжтътъ за града минаваше край нивата. Отъ тукъ ще минатъ селянитѣ, връщайки се отъ голѣмото събрание. Тукъ той ще чуе, най-последно, радостната вестъ. И закрачилъ подиръ плуга погледътъ му блуждаеше въ далечината на необятното поле, татъкъ кждето се губѣше черния пжтъ и откждето щѣха да се зададатъ каруцитѣ отъ града.

Слънцето клонѣше на западъ, когато първитѣ нѣколко каруци минаха — съ знамена и гай-

ди. Тѣ бѣха отъ близкитѣ села. Тѣ префучаха край него — чуваха се провиквания, пѣсни. Има радостъ, голѣма радостъ... Весело затуптѣ сърдцето на стареца. Струваше му се, че не малката и гърбава Ангелина вижда до плуга, а Тотю, високъ, плещестъ съ развѣнѣ перчемъ надъ чело, съ дългъ камшикъ на рамо...

Сега трѣбва да се зададе и познатата каруца. Излѣзоха отъ нивата и поеха пѣтя за село. Заплющѣ камшикътъ и заскърца плугътъ по неравния пѣтъ. Не се мина много. Очакваната каруца ги застигна. Очитѣ на стареца пламнаха, той се изправи, дигна глава. Чувствувахе се младъ, изведнажъ подмладенъ. Отбиха се отъ пѣтя.

— Добре дошле!... Ново - вето...

Топла радостъ изпълни старческото му сърдце. Приятно се раздвижиха ония струни въ глѣбинитѣ на душата му, които нѣжко гжделичкаха цѣлото му същество. Разговаряха се на дълго. Нито дума за амнистия. Наскоро щѣли да се произведатъ нови избори. И каруцата се отдалечи.

Дѣдо Ангелъ се залюлѣ. Дигна камшика и закрачи. Едри капки сълзи забраздиха сухото му лице.

— Дий-й, Абрашъ!

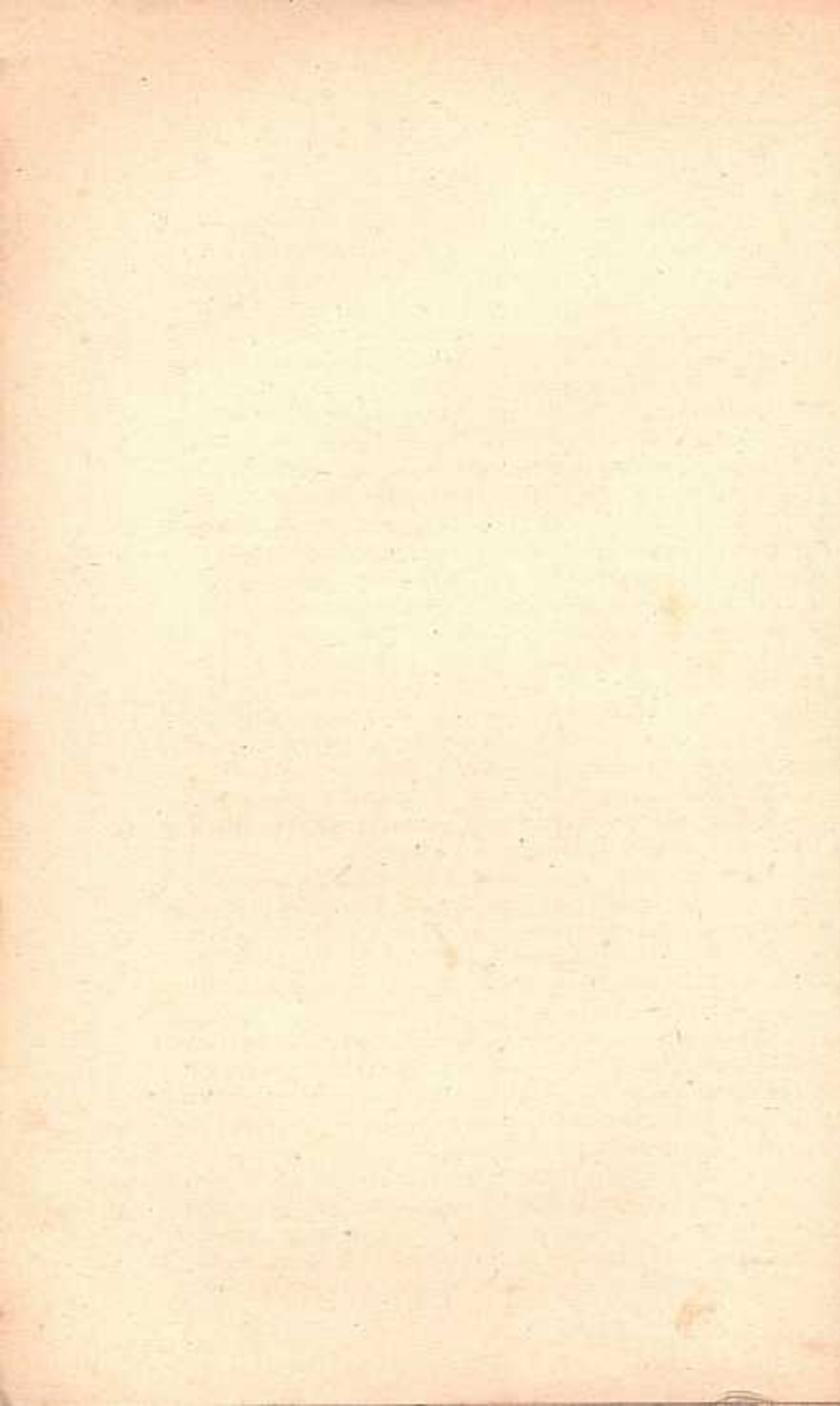
Ангелина не запита дѣдо си. Тя видѣ сълзи на очитѣ му. Закуца, силно мѣтайки изкривеното си рамо напредъ:

— Хай-де Пърчо-о!..

Малката захленчи, заплака безъ гласъ.

Разнебитениятъ плугъ равномерно скърцаше по неравния пѣтъ. Слънцето потжна въ бездната. Лекъ здрачъ размаха невидими крилѣ надъ необятнитѣ равнини. Орляци полски врани прелитаха низко надъ нивитѣ. Идѣше нощъ, — черна и дълбока, нощъ въ душитѣ, въ сърдцата...

ХАТМАНЪ

Хатманъ остарѣ, козината му опада, зжитѣ му окапаха. Не лаеше. Цѣлъ день лежеше въ обора подѣ яслата. Рѣдко излизаше, заобикаляше плѣвника, влизаше въ кошарата, душеше въздуха, сякашъ търсѣше нѣщо, прекосваше голѣмия дворъ, спираше се предѣ кѣшнитѣ врата и бавно, бавно се връщаше въ обора.

Когато снѣгътъ се стопи и първиятъ пролѣтенъ лжчъ заигра по локвитѣ вода въ двора, Хатманъ, седналъ до вратата, жумѣше съ мъртво-стъклениѣ си очи срещу слънцето и дигналъ мучуна, душеше въздуха. Чувствуваше приятна миризма, чувствуваше една лекота, която обливаше земята, която ободряваше, която лѣхаше животъ, сила.

Бѣ единъ отъ първитѣ дни на пролѣтъта. Набѣбнала земната грѣдь даряваше вселената съ новъ животъ, нова свѣтлина. Въ близката кошара блѣха агнета, а въ шубрака до плета чуруликаха врабчета. Бѣ красиво, свѣтло, весело.

Хатманъ лениво се протегна, стана и закрачи къмъ плѣвника. Минавайки край хамбаритѣ зърна нѣкакви надписи, а на вратата голѣмъ куфаръ. Забеляза шнуръ, червенъ восъкъ. Прагътъ бѣ каленъ и личеше, че човѣшки кракъ отдавна не е стѣпвалъ тукъ.

А въ миналото не бѣше така...

Когато влѣзе въ кошарата, посрещна го сжщата миризма, сжщата обстановка. Липсваше отъ гвоздеа на стената голѣмата озчарска торба, липсваше леглото на овчаря и не се чуваше звънте-

нето на звънциѣ. Десетина агънца играеха на срещния жгълъ и десетина мършави овце лижеха захвърлена буца соль... Нѣмаше го онова многобройно вакло сада, овчарѣтъ бѣ напусналъ.

А въ миналото не бѣше така...

Мѣстото на голѣмитѣ саплъци бѣ празно и отъ тукъ сега се виждаше цѣлиятъ просторъ — опустелитѣ и необработени ниви.

До кладенеца, на съборената черница, седѣше неговия господарь, старъ, побѣлялъ, съ отпусната глава, задълбоченъ въ мисли. Когато Хатманъ го наближи, той го повика на име, заглади го по главата и пакъ потъна въ размишление.

Въ миналото не бѣше така...

Неговиятъ господарь бѣше веселъ, здравъ, пълненъ съ животъ и сила.

Хатманъ легна до нозетѣ му, проточи шия и впери мъртво-стъкления си погледъ въ очитѣ на своя господарь. Срецнаха се два гаснѣещи погледи, открояващи последнитѣ трепети на единъ животъ съ багато минало, два погледи, които може би, взаимно се разбираха и чувствуваха припадането на вѣчната нощь... Хатманъ се надигна на преднитѣ си крака и отново протегна шия. Заскимтѣ и зави.

Господарѣтъ му отмина. Чу се проклинващъ женски гласъ :

— Пакъ зави проклетиятъ му песъ ! Срѣди бѣлъ день...

Хатманъ чу какъ изтуптѣ камъкъ до него, но не се мръдна и продължи да вие протечено, жално. Профуча втори камъкъ, трети...

Хатманъ лежеше полумъртавъ. Отъ устата му струеше алена кръвъ.

Жена проклинваше, сипѣше ядни думи, нареждаше.

— Въ що е виновенъ Хатманъ ? Не виешели и преди така ?

Виеше ! Виеше тогава на вълци!..

Повече не продума стариятъ и добъръ господарь на Хатмана и отмина.

ЧОРБАДЖИИ.

Въ малката канцелария на селската община, преторътъ — единъ едъръ, плещестъ и красивъ молдованъ — ядно хокаше повиканитѣ селяни първенци отъ околията, които изправили се на почтено разстояние, съ наведени глави, покорно слушаха.

— Вие отъ добро не разбирате — гневѣше се преторътъ — даже когато се касае за общи селски работи... Всѣки единъ по камъкъ да донесе, не черква, а манастиръ ще издигнемъ... А ти, домнуле Ангелъ, трѣбва да развържешъ кесията си... Не се преструвай! Ние знаемъ кому колко струва кожата, макаръ и скѣсанъ...

Бай Ангелъ бѣ единъ отъ ония корави добруджанци — чорбаджии, чиито воля е гранитъ, а думата имъ — законъ. Достатъчно е да кимнатъ глава и да кажатъ: добре, ще видимъ и казаното е изпълнено. Да имъ се повтори, или да се припомни, то значи оскърбление, накърнение на честолюбие, унижение.

Когато господинъ преторътъ го извика и му съобщи намѣрението си за построяването на черква, бай Ангелъ не му обеща и не му каза нищо. Напротивъ, той описа положението си, разправи, му, че той вече не е предишниятъ Ангелъ чорбаджи и че толкова е разклатено стопанството му, щото въпрѣки желанието си и добрата воля, не би могълъ да отдѣли и петакъ. Ала господинъ преторътъ настояваше, искаше и не му вѣрваше. Това тъй тежко оскърби стария чорбаджия, щото

цѣла седмица не проговори нито въ кѣщи, нито излѣзе до кафенето. „Ти се преструвашъ, всички се преструвате и лъжите“ — каза му преторътъ. Да би се продѣлила земята подъ нозетѣ му, да би грѣмъ го поразилъ, да биха му отнели всичкитѣ ниви, не би го заболѣло тъй силно сърдцето. Той, почитаниятъ и уважаванъ отъ всички Ангелъ чорбаджи, който никога не е лъгалъ, никога на никого не е отказвалъ своята подкрепа и който никога и предъ никого не е билъ оскърбяванъ, сега предъ всички да го назоватъ лъжець — не, по добре смъртъ! Та кой е той, какъвъ е, и кой го оскърбява?...

Бай Ангелъ не е обещавалъ и не се преструваше. Нѣмаше! Черква ли? Та той самъ съ собствени срѣдства би издигналъ черква. Но минаха тѣ години. Сега нѣмаше.

Навель глава, той нервно мачкаше калпака си въ ржцетѣ, а устнитѣ му едва чуто мълвяха :

— Азъ... Кога съмъ изрекалъ дума, та да не изпълня? Кога съмъ излъгалъ?...

Безмълвни и съ тежко оборени глави покорно стояха чорбаджиитѣ, като отъ мълния поразенъ стоеше бай Ангелъ. Остри нокти бѣха се впили въ сърдцето му и късаха, късаха... Нажижени желѣза горѣха душата му.

— Азъ да кажа дума!.

И бай Ангелъ заплака. Сълзитѣ се търкаляха по сухитѣ му страни и се губѣха въ оредѣлата му отъ месецъ необръсната брата.

— Лъжешъ, преструвашъ се!.. Тия две думи като пепелянки се впиваха въ гърдитѣ му. Той чувстваше отровнаитѣ имъ зѣби.

Кой не познаваше чорбаджи Ангела? Кой не е чувалъ за него? Кой нуждаещъ е похлопалъ на вратата му не е бивалъ нагостень, възражданъ? И колко негови слуги днесъ сѣж стопани и колко бедни девойки е задомявалъ?...

Една година — преди много години — дойде при него единъ чужденецъ, Окжсанъ, полубось,

дребничъкът, но живъ и пъргавъ момъкът. Искаше да се услови овчаръ. Бай Ангелъ го изгледа отъ главата до петигъ, па викна на стопанката си да сложи, за да се нахрани чужденецътъ — обичай наследенъ отъ дѣди и прадѣди. Бай Ангелъ седна срещу него и внимателно следѣше всичкитъ му движения. Едва когато момъкътъ благодари за обѣда, чорбаджията проговори:

— Бива те тебе, момко!

Старъ обичай е на чорбаджиитъ отъ Добруджа, когато уславятъ аргатинъ или слуга, първо да видятъ какъ се хранятъ — бърже, безъ стеснение, лакомо, ушитъ имъ да „плющатъ“ — такива биватъ пъргави, трудолюбиви и мераклии. Чужденецътъ, който обѣрсваше устнитъ си, отговаряше на тия условия.

— Бива те тебе, момко, макаръ тъй на гледъ на овчаръ като за менъ да не мязашъ... Но да бжде! Азъ имамъ кучета, които правятъ десетъ овчари...

— Нѣмай вѣра въ псета — отговори момъкътъ — въ животно вѣра да нѣмашъ, чорбаджи...

Моитъ кучета ли?... За тѣхъ азъ всичко залагамъ, тѣ...

— Нѣмай вѣра въ животно, чорбаджи — повтори натъртено момъкътъ. — Дѣдо ми, баща ми, ето ме и мене, отъ люлка сме все овчари...

— Добре! — Пламна бай Ангелъ — ти ако можешъ да отлжчишъ отъ моето стадо само една овца, азъ ти харизвамъ десетъ агнета!..

— Има лоши хора, чорбаджи!..

— Не! — горещѣше се бай Ангелъ — деветъ хайдути сж за пара. Азъ имамъ кучета — лъвове... Не десетъ, ами 20 агнета ти харизвамъ, но пази си кожата...

— Не ща! Но мога да докажа...

— Какво?... Не двадесетъ, а 200 овце ти харизвамъ, чувашъ ли?..

Окжсаниятъ момъкъ отиде въ одаята. Бай Ангелъ дълго гледа подире му и клати глава,

Рано сутринта, едва зората се пукваше, когато старият бай Ангеловъ овчаръ се разтича изъ двора. Стадото отъ 800 глави овце, заедно съ магарето и кучетата-лъвове, бѣ изчезнало. Бай Ангелъ изкочи отъ кжщи босъ и гологлавъ. Чужденецътъ се бѣ опрѣлъ на вратника и доволно се смѣеше.

— Не се тревожи, чорбаджи — спокойно продума той — стадото ти пасе, ей тамъ на полето... Доказахъ ти, че има лоши хора...

— Ами кучетата? Аждера?..

Тъкмо въ това време, отъ върха на високата черница, кждето щъркели бѣха свили гнѣздо, се раздаде глухо и тжпо виене на песъ. Грамадниятъ, рунтавъ и страшень Аждеръ, опрѣлъ се на преднитѣ лапи, вирналъ муцуна, жално и проточено виеше въ щъркеловото гнездо...

Бай Ангелъ дълго гледа като обезумялъ върния си песъ на върха на високата черница. Следъ това, той обори глава и тръгна.

— Чувай — обърна се той къмъ чужденеца — Велко, те казватъ нали?.. Велко, вземи чоджумъ, харизвамъ ти 200 овце... Казахъ, харизвамъ ти ги...

Такъвъ бѣше бай Ангелъ — стариятъ и прочуть чорбаджия.

НА ОТПУСКЪ

Нѣкжде изъ безкрая на бѣлитѣ снѣжни простори на добруджанскитѣ равнини се зададе орлякъ полски врани. Запъркаха криле надъ селцето и изчезнаха въ близката горичка. Тѣхното гракане страшно и зловещо отекна надъ схлупенитѣ кѣщурки, залаеха псета, нѣкоя и друга свѣтлинка, промъкнала се презъ полуотворената врата, прибѣгна по прѣспитѣ снѣгъ и всичко потъна въ мъртва тишина. Нощта припаднаше бавно, тежко и леденъ мразъ сковаваше земята.

По твърдия снѣгъ се чу конски тропотъ, викъ, нѣкой псуваше, изплющѣ камшикъ, заскърца вратника и въ двора се изви шейна. Следъ малко се открехна кѣщната врата и долетѣха весели гласове.

Пристигна Бойко— на отпускъ. Отъ кога го очакваха! День следъ день минаваше — день - година и най-сетне... Децата го заобиколиха, задърпаха му шинела, разкопчаха го, милваха примръзналитѣ му страни и сграбчили рѣцетѣ му, духаха вкоченелитѣ му прѣсти. Всички се радваха, всички говорѣха и единъ презъ други му задаваха всевъзможни запитвания, на които Бойко нѣмаше време да отговаря, а само се смѣеше и ги тулаше по пълнитѣ и зачервени бузички. Целуна рѣжа на майка си, целуна сестра си по челото.

Колко бѣше се измѣнилъ Бойко! Пораствалъ, възмжжалъ, почти неузнаваемъ. Въ стегнатата военна униформа, която плътно обвиваше снагата му, той изглеждаше много по-високъ и плещестъ. Отъ него вѣеше сила, здравина и бодростъ...

Късно. Полунощъ превали. Децата, натъркаляли се около печката, отдавна бѣха заспали. Огънятъ догаряше въ тенекианата печка, а вѣнъ вѣтърътъ се усилваше и навѣваше остри снѣжинки по стъклата на прозорцитѣ.

Бойко разправяше, непрекъснато разправяше за Трансилвания, за хубавия градецъ, където служеше. Разправяше за обичаитѣ, за правитѣ, за порядкитѣ, за селянитѣ, за реда, за живота — за всичко... И тамъ, въ тая далечна страна, живостътъ билъ красивъ, лекъ, приятенъ, билъ сносенъ — въ веселие минавали днитѣ, безгрижно, тъй както е било нѣкога и тука, въ неговото малко и бедно село.

Унесени го слушаха майка му и сестра му... Печката отдавна бѣ изгаснала; сестра му стана да приотви постелята. Старата жена не снемаше погледъ отъ сина си. Тя се радваше и не намираше дуин да изрази радостта си — радостъ на мъжки и страдания, радостъ на майчино разкъравено сърдце, което изплаква горчилкитѣ на живота, на злата орисница, на сѣдбата мащеха.

— Тука не е така, синко!...

И старата жена зареди, заразправя съ болка на сърдцето за другъ животъ — за тѣхния въ село и за другитѣ села, за всичко онова, което не е както тамъ, където е билъ Бойко.

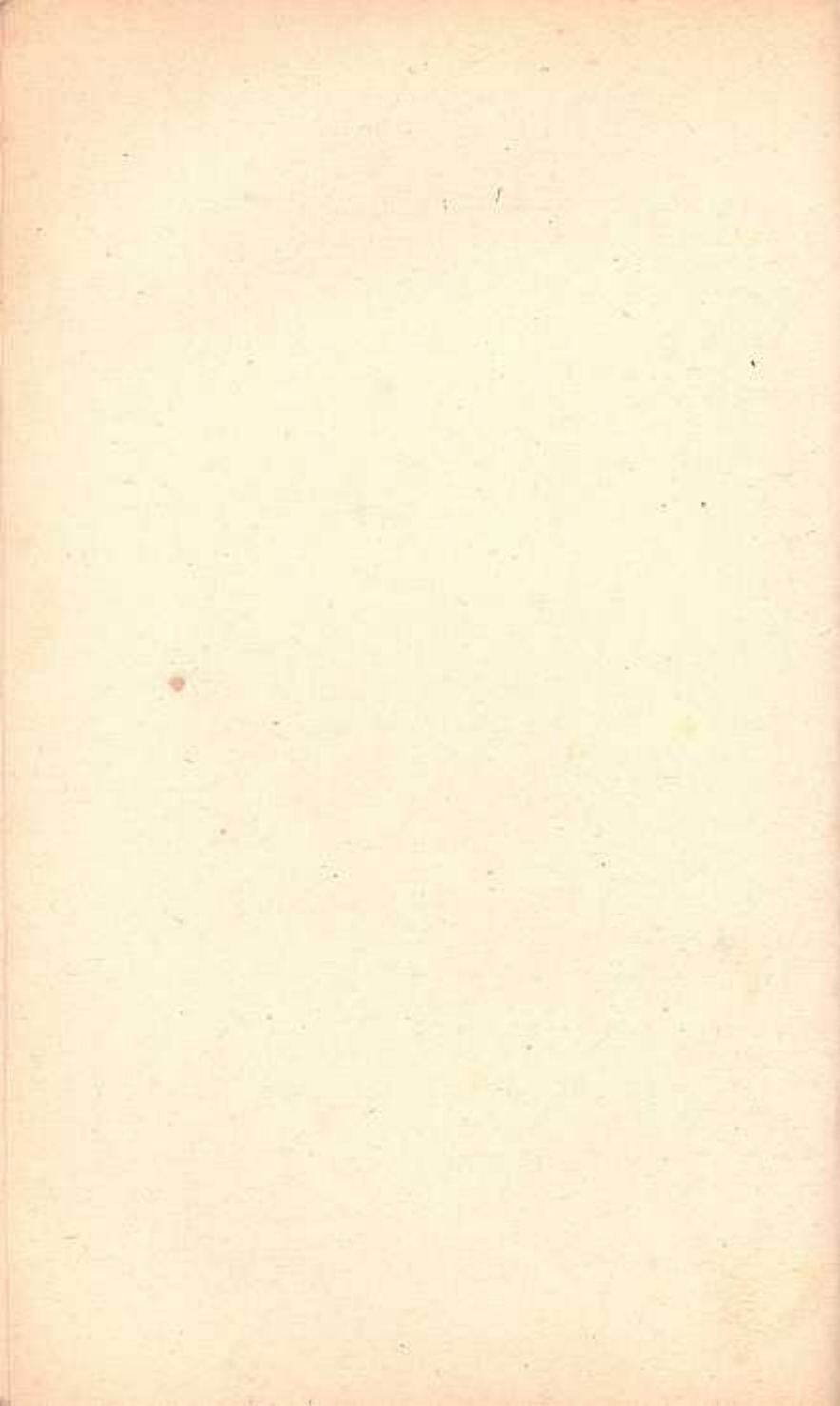
Сега Бойко слушаше, а старата жена разправяше, но тъй, както една измъчена и изстрададала майка може да разправя — отъ сърдце, презъ сълзи.

— Ето два дни вече откакъ старецътъ, баща ти, заедно съ други селяни сѣ заминали за дърва... за общината. А времето — отъ лошо по-лошо. Преди седмица бѣха на гората. Изпокапали конетѣ. Преди това пакъ бѣха заминами. Отъ тогава лежи Стефанъ. Простудилъ се зле... Да не отиватъ, да не се подчиняватъ, не може!...

Бойко слушаше. Той знаеше всичко това. Но времето отъ година и половина бѣ потиснало тоя

кошмаръ на действителността. Сега, предъ загасналата печка, гледайки измъченото и набраздено съ два реда сълзи лице на старата си майка, въ въображението му се блъскаха съ страшна сила и глухъ грохотъ два неравни живота. Нему се струваше, че се намира срѣдъ нѣкоя старинна развалина, където хората идватъ да разрушатъ и останалитѣ съспни, далечъ отъ свѣта, самъ.

А старата жена редѣше, редѣше приказката на суровата действителностъ, за живота, за самия Бойковъ животъ, но тъй, както само една изстрадала и измъчена майка може да реди — отъ сърдце, презъ сълзи...

ЕДНО ВРЕМЕ

Старият разклоненъ брѣстъ предъ кафенето на Кочмара сега е полуизсъхналъ. Клонетѣ му сж окастрени, а дветѣ дебели разклонения така сж наведени и омърлушени, щото човѣкъ би казалъ, че тѣ проплакватъ затаената тѣга на замиращето градче. Подъ него се намиратъ сжщата низка, дъсчена скамейка и сжщата кръгла маса — отъ преди двадесетъ години. Краката имъ сж прикрепени съ разни дъсчици, заковани съ голѣми раждясали гвоздеи, а по тѣхъ сж издълбани десетки изкривени и разкрачени инициали, години и месеци, продупчени отъ лентяйствуващи еснафски синове, прекарваши нѣкога тукъ свободното си време въ разговоръ, карти, табла. Тогава градътъ живѣеше интензивно; съ хиляди каруци пълнеха голѣмитѣ магазини съ златно жито, животътъ препускаше въ галопъ, гъмжаха дюкяни и работилници отъ селяни дошли отъ всички краища на равна Добруджа. Всички работѣха, всичко се движеше и се въртѣше съ шеметна бързина — бѣха златнитѣ години на дребния еснафъ, на града, който се развиваше и процѣтяваше. А днесъ?

Мъртвило.

Много дюкяни сж затворени, улицитѣ сж безлюдни и не отеква вече звънката пѣсенъ на колелетата на пълнитѣ каруци по неравнитѣ улици.

Сега, всѣка сутринъ тукъ идватъ да пиятъ обичайното си кафе бай Петъръ и бай Димитъръ. Бай Петъръ е съ бѣла оредѣла коса, съ изпито блѣдо лице, съ малки жумящи очички и съ низко

остригани мустачки. Бай Димитъръ е плешивъ, съ дълбоки бръчки по челото и тѣпъ, блуждающъ погледъ. И двамата сж облечени чисто, въ стари износени дрехи, но добре запазени, съ прави колосани, низки яки и съ готови, черни вратовръзки.

Бай Петъръ и бай Димитъръ — стари и прочути търговци, прославени чорбаджии. Първиятъ бѣ собственикъ на чифликъ, гора, мелница, здания; вториятъ — колониалъ, манифактура, магазини на пристанището, здания, корабъ — хора богати; съ име — нѣкога, едно време. — Не! Само преди нѣколко години! Имотъ и богатство — жалки играчки на попѣтния вѣтъръ на времената! Единъ мигъ, една „нещастна“ година и всичко отлетява въ сънната приказка: имало едно време...

Рано-рано сутринята ще се зададе бай Петъръ, слабо прегърбенъ, съ наведена глава, бавно, съ тежки броеници въ рѣще, ще седне на обичайното си мѣсто, ще похлопа и съ низкътъ гласъ ще порѣча :

— Кочмаръ, едно кафенце гла-турка...

Ще метне кракъ върху кракъ, ще въздъхне и зарѣе погледъ нейде предъ себе си. Следъ време, точно отъ срещуположната улица, ще се зададе бай Димитъръ, низкътъ, доста пѣленъ, съ отмѣрени крачки, съ цигара на устата, безгласно ще поздрави, ще седне на другия край на пейката и ще порѣча :

— Кочмаръ, едно кафенце чарклия, съ захърта отъ вѣнь!

Забележително е кафенето на Кочмара. Нѣкога тукъ се събираха само чорбаджиитѣ и почтения еснафъ. Наричаха го още „чорбаджийското“ или „думбазкото“ кафене. Неговъ типиченъ представителъ бѣше и остана почтениятъ Павелъ Сираковъ, наричанъ неизвестно защо Кочмаръ, който сѣкашъ остарѣ и залинѣ заедно съ стария брѣстъ и се затри заедно съ пропадналитѣ чорбаджии. Но къмъ тѣхъ той продължаваше да храни сжщото уважение и сжщитѣ чувства както нѣ-

кога. Веднага имъ поднасяше кафетата, внимателно слагаше чашитѣ на масата, намѣстваше ги и почтително поздравляваше :

— Добро утро, господа, заповѣдайте...

Добрятъ Кочмаръ! Какъ съжالياваше, какъ болезнено се свиваше сърдцето му, като гледаше двамата нѣвгашни богаташи, седнали замислени, мълчаливи. Той ги наблюдаваше, дълго ги гледаше и тжно, състрадателно клатѣше глава. Въ тѣхно присѣствие другъ никой не го интересуваше. Само отъ време на време той се сопваше на момчето и викаше :

— Вижъ, тамъ, оня какво иска! Дай огънь... Сложи въ мангалчето!

Но видѣше ли, че бай Димитъръ върти загасналата цигара между прѣститѣ си, веднага грабваше кибрита и тичаше :

— Моля, заповѣдайте!

Времето съ гигантски крачки напредва, руши старото, съзижда новото, забулва миналото въ мантията на забравата и ни тласка въ водовъртежа на настоящето, на сурозата действителностъ, оставяйки въ въображението следи тѣ на преживѣното, които жестоката мелница на съдбата незабелѣзано и неусетно поглѣща и ни подгонва отъ свѣта на надеждитѣ, за да живѣемъ съ споменитѣ, съ това, което е било и никога вече нѣма да бжде. И ето, днесъ, бай Петъръ и бай Димитъръ, седнали подъ полуизсѣхналия брѣстъ, вдали се въ размишления, напомняхъ — въ мѣсо и кости — жалки останки отъ стариша вече развалина на чорбаджийското съсловие. Само тежки тѣ златни верижки на часовницитѣ имъ, които се виеха отъ едното въ другото джобче на жилеткитѣ имъ, свидетелствуваха за тѣхното минало.

— Кочмаръ, казвашъ, че ме е търсилъ нѣкакъвъ селянинъ, а?

— Да, да! Селянинъ бѣше. Той сега може да дойде... И услужливиятъ Кочмаръ внимателно се

озърташе — нѣкакъ да види тоя селянинъ, готовъ да хукне и да го повика.

— Селянинъ ли — ще се намѣси бай Димитъръ — азъ поне свършихъ съ тѣхъ... Отбихъ тая грижа.

— Хмъ, че и азъ нѣмамъ никакви земанки-даванки съ селянигъ... Първо съ тѣхъ приключихъ всички смѣтки...

Лицето на бай Петра веднага се промѣня. Малкитѣ му очички свѣтватъ. Въ него заговорва гласътъ на честолобнето, на довѣрието и той цѣлъ пламва. Двамата приятели, невгашни съперници, се поглеждатъ. Кочмаръ смирено се оттегля и влиза въ кафенето. За какво тѣй страшно се гледатъ? Сега тѣ не трѣбва да се каратъ...

— Петре, — ще продума бай Димитъръ, нѣкакъ съ болезненъ гласъ — азъ не искахъ да ти кажа нѣщо лошо... Казахъ го, ей тѣй, искрено, приятелски. Казахъ го за себе си...

— Да, но ти много добре знаешъ, че азъ вече никому нищо не дължа и никому паритѣ не съмъ обсебилъ. Ликвидирахъ честно до край.

— Сърдишъ ли се?

— Защо? Не!

— Не искахъ да кажа нѣщо лошо... Вѣрвай ми! Пъкъ право да си хортуваме... все пакъ имаме закачки. Все има нѣщичко останало...

Бай Петъръ нервно ще защрака тежкитѣ броеници, бай Димитъръ ще завие нова цигара, ще се погледнатъ и ще се усмихнатъ. Ще се усмихне доволно и Кочмаръ, облегалъ се на тезгяха, сѣкашъ почувствувалъ, че непоносимъ товаръ пада отъ гърба му.

Положението помирява, налага своето. При равнигѣ по сѣдба и участъ, гнѣвътъ и злобата сѣ безсилни. Тѣхнитѣ жила не носятъ оная заразна отрова, която така щедро се поднася тамъ, кждето границата между богатия и бедния все така рѣзко се различава, както между самитѣ богата-

ши. На времето си богатиятъ и славенъ бай Петъръ мразѣше и отъ дѣното на душата си ненавиждаше богаташа бай Димитъръ. И това бѣше само преди нѣколко години. Но сега тѣ нѣмаше за какво да се каратъ — така мислѣше и състрадателниятъ Кочмаръ.

Стариятъ разклоненъ брѣстъ предъ кафенето на Кочмара може-би е единствениятъ нѣмъ свидетелъ на шумнитѣ препирни отъ онова време между хитритѣ и опитни посрѣдници на двамата богаташи, които тукъ крояха своитѣ „борсови удари“. Той сега е полуизсъхналъ, клонетѣ му сж низко наведени, омърлушени, кората дълбоко нарѣзана и чѣрна; стѣблото е разядено до сърдцевината и има печаленъ видъ. При най-малкото подухване на вѣтъра сухитѣ му клоне тжло дращатъ по керемидитѣ на кафенето и издаватъ нѣкакъвъ страненъ звукъ — ще речешъ мъртвецъ драци въ ковчегъ. Подъ него, на дъсчената пейка мълчаливо седатъ всѣка сутринъ, съ часове, двамата нѣвгашни богаташи, непримирими съперници, чиито мисли, навѣрно, се носятъ въ царството на безвъзвратно отлетѣлото минало, така, както и стариятъ полуизсъхналъ брѣстъ драци съ мъртвитѣ си клони прашнитѣ керемиди и търси безнадежно хранителния сокъ, който разядениятъ му и полугнилъ коренъ е престаналъ да праща.

Самотенъ и унилъ е стариятъ брѣстъ предъ кафенето на Кочмара; сѣкашъ изплаква мжката на замиращето градче. Мълчаливи и сами, съвсемъ сами, седатъ подъ него двамата прославени чорбаджии, хора богати, съ име — нѣкога? — Не! Само преди нѣколко години.

И на обѣдъ, когато, единъ подиръ другъ, двамата нѣвгашни съперници ставатъ и се опжтватъ по дветѣ срещуположни, безлюдни улици, Кочмаръ, добриятъ Кочмаръ, ще ги проследи докато изчезнатъ отъ погледа му, ще се наведе надъ

огнището, ще разрови горещата пепел и като на сън ще промърмори :

— Ехъ ! Едно време..

И какъ ги съжаляваше, какъ болезнено се свиваше сърцето му.

СТОЯНЪ ЛИСИЦАТА

Първите месеци на годината 1932 представяват единъ кратъкъ, но доста забележителенъ периодъ въ историята на нова Добруджа. Защото въ края на месецъ мартъ с. г. всички добруджански села имаха... освѣтление. Селянитѣ, бѣдни и богати, бѣха задължени да поставятъ предъ къщитѣ си фенери. Заповѣдь!... И въ ранната пролѣтъ на нерадата 1932 година, малкитѣ и обеднели села, нѣкакъ състрадателно зажумяха съ своитѣ насила поставени фенери, усмихнаха се на пробуждащата се пролѣтъ и придобиха странния видъ на мъртвецъ, който иска да изкочи отъ кофчегата си.

Тъкмо тогава напустна грѣшната земя дѣдо Стоянъ Лисицата — човѣкъ на 85 — 90 години — който не знаеше точно кога е роденъ, но много добре помнѣше севастополската, руско-турската и сръбско-българската войни и както постоянно разправяше, билъ добъръ приятель на генералъ Гурко... Та преди да умрѣ дѣдо Стоянъ — той умрѣ съ усмивка на устата — когато синъ му каза, че има заповѣдь да купятъ новъ фенеръ и да го палятъ всѣка вечеръ предъ къщата, покойниятъ се усмихна и следъ като разправи за запознаването си съ генералъ Гурко, което той охотно правѣше при всѣки даденъ случай, разправи следния анекдотъ отъ своитѣ младини:

Въ време оно — започна дѣдо Стоянъ — не знамъ дали имаше заповѣдь, но бѣ обичай, нощно време да се ходи съ фенеръ. Тогава азъ бѣхъ

младъ, па както му е реда като си подръпна малко, обичахъ да се шегувамъ. Една вечеръ, види се май множко бѣхъ прехвърлилъ, рекохъ да поизплаша ханъмкитѣ. Взехъ единъ мѣхъ, надухъ го и съ едно тънко вжже вързахъ единия край на отсрещната стена, а другиятъ край остана въ мене. Легнахъ задъ плета и чакахъ. По едно време се зададоха две-три кадъни. Когато се доближиха, азъ дръпнахъ вжжето и мехътъ — опънатъ отъ двата края — почна да подскача и да се подмѣта насамъ-нататъкъ... Ханъмкитѣ каточе ли онѣмѣха. Но едната току се наведе, грабна единъ камъкъ и викна :

— Махни се, сатана, или ще те ударя !... Махни се !..

Ала сатаната продължаваше лудо да подскача и да се мѣта и кадънкитѣ удариха на бѣгъ. Ставамъ азъ и тръгамъ. Току-що направихъ десетина крачки и гледамъ отъ кривата уличка се зададоха двама заптиета.

— Стой ! Кой си ти !..

— Азъ съмъ, ага... Лисицата.

— Ами где ти е фенера !..

— Фенерътъ, фенерътъ... Ей го-е! — рекохъ и имъ посочихъ месеца.. Па бѣше една хубава лунна нощъ!..

Но дѣдо Стоянъ умрѣ преди да види сега фенерътъ запаленъ, по заповѣдь, предъ кжщата си. Смъртъта го предаари. Чакаше да изгрѣе луната и да се пошегува съ шефа, както едно време, ала не бжди — помина се внезапно.

РАДОЙ

Вратата бѣше широко отворена. Въ канцеларията нѣмаше никой. По това време всички бѣха на полето. Кметътъ цѣль день обикаляше нивитѣ си; той имаше ниви въ меритѣ и на тритѣ села отъ неговата община. По нѣкога идваше въ канцеларията, сѣдаше и съ часове пишеше и драскаше — пресмѣташе отъ коя нива колко пшеница ще изкара, на каква цена ще я продаде и колко пари ще вземе. Друга работа нѣмаше. Впрочемъ и да имаше, той малко разбираше отъ канцеларска работа и всичко вършеше секретарьтъ му. Последниятъ идваше на два дни веднажъ, подреждаше книжата и заминаваше.

На стълбитѣ, предъ вратата, бѣше се изтегналъ слугата Радой, който отъ време на време подхвърляше тасмата на царвула си къмъ малкото котенце, което неохотно и лѣниво протѣгаше крачето си безъ да се мръдне и досадно жумѣше срещу слънцето.

Чуха се бързи крачки и вратникътъ силно се отвори. Подъ коша злобно изражика кучето, а котенцето избѣга. Радой се понадигна и сложи шапката си. Предъ него се изправи новиятъ селски даскалъ — бързъ и запъхтѣнъ.

— Има ли нѣкой вжтрѣ?

— Нѣма.

— Кжде е господинъ кмета?

— Не знамъ.

— Ами секретарьтъ?

— Не знамъ.

— Какъ тъй! Не знамъ! . . . , Ако има бърза работа ?

Радой се изправи, помълча известно време и равнодушно отговори :

— Тамъ е работата, че нѣма никаква работа...

Даскальтъ го изгледа тъй строго, щото Радой отстѣпи крачка назадъ и покорно му посочи канцеларията. Даскальтъ го измѣри съ презрителенъ погледъ отъ главата до петитѣ и влѣзе вжтре. Радой остана на мѣстото си съ втрещенъ погледъ въ земята и повече не се мръдна.

Радой, общинскиятъ слуга, бѣше умопобърканъ. А само преди петъ години той бѣше единъ отъ първитѣ момци въ село. И когато се върна отъ служба, възмжалъ, строенъ хубавецъ, съ стегната куртка, винаги жизнерадостенъ и веселъ, той стана любимецъ на всички. Отличаваше се съ умъ и сила, а въ работата умора не знаеше. Пѣше постоянно, пѣше хубаво, имаше силенъ и приятенъ гласъ. Момитѣ го задиряха, момцитѣ го ненавиждаха. Единъ день — кой не помнѣше тоя ужасенъ день — заговори се, че Радой полудѣлъ. Истината разтревожи цѣло село. Женитѣ искрено съжеляваха и се впущаха въ всевъзможни подробности, мжжетѣ, изтрѣпнали въ ужасъ, мълчаливо се примириха съ положението, преглъщайки горчилката, поднесена отъ злата орисница — сѣдба, която може би имъ готви сѣщата участь. Дни, седмици, месецъ и повече, цѣло село съчувствуваше на Радоя. Болка свиваше сърцата на мало и голѣмо, въ ужасъ трѣпнѣше всѣки, който го съглеждаше отъ далечъ да обикаля селото. Единъ месецъ — разправяха селянитѣ — Радой не ялъ, нито пилъ. Странѣше отъ хората и видѣше ли нѣкого, отчаяно викаше и бѣгаше. Така се мина година и Радой се прибра въ село и кой знае какъ, остана да слугува въ общината. Слугуваше безропотно, на всѣки. Отначало не говорѣше, но постепенно, съ течение на времето, стана разговорливъ и често безъ време, съ своитѣ остри шеги,

се намисаше въ чуждитѣ разговори. Ала никой не му обръщаше внимание.

Бедниятъ Радой! Шефътъ го билъ на сънь, стресналъ се, полудѣлъ. Защо? Никой не знаеше и никой не търсѣше виновника. Та това би сполетѣло всѣки единъ!... Кой би посмѣлъ да вдигне завеската на безименната трагедия на забравеното и онеправдано добруджанско селце?...

Когато Радой дигна глава и се поозърна, чу гласътъ на кмета, който високо се разговаряше съ даскала. Изкачи се по стълбитѣ, надникна вжтре и каза :

— Добре си сторилъ, кмете, че си дошелъ. Щѣхъ да грѣмна... защото даскалътъ, ето го, има бърза работа...

Следъ петъ минути Радой ходѣше отъ кжца на кжца и разносяше покана за събрание.

— Слушай — казваше той всѣкому, комуто поднасяше поканата — довечера въ 5 часа да додешъ на събрание въ кръчмата. Но трѣбва да знаешъ, че събранието ще стане въ 7 часа... Тѣй каза даскалътъ на кмета. Събранието свиква новиятъ даскалъ, който има много работа и който иска черква да построимъ на края на селото тамъ, кждето има донесени камъни отъ едно време пакъ за черква. Разбра ли? Да додешъ въ 5 часа, но събранието ще стане въ 7 — тѣй каза новиятъ даскалъ...

Ръждясалиятъ будилникъ шумно звѣнна б. Кръчмарътъ чистѣше лампата, а даскалътъ възбудено крачеше отъ вратата до прозореца. Кметътъ запали цигара, стана и повика Радоя.

— Радое, ти каза ли непременно всички да дойдатъ?

— Казахъ.

— Ами защо ги нѣма още?

— Защото... знамъ ли азъ? После, азъ имъ казахъ всичко, каквото чухъ... Казахъ имъ, че ще строимъ черква. И да видишъ кмете, никой не ще черква!... Казахъ имъ още...

Даскалътъ, който не разбираше български, застана между двамата и грубо наскърби Радоя. Оскърбенъ отъ дръзкия му тонъ, слугата отстъпи крачка и забърбори:

— Слушай, даскале, хората казватъ, че едва тебе хранутели, а пъкъ за попъ — не щатъ и да чуятъ. Не щатъ!...

Часътъ отдавна мина осемъ. Слънцето залъзе и приятна хладина разведри въздуха. На събрание никой не дойде. Даскалътъ, облегналъ се на врата, намусенъ и намръщенъ, гледаше нѣкъде въ далечината. Кметътъ поржча една половиница и покани даскала.

— Ето — ядосваше се даскалътъ — часътъ отдавна мина осемъ и — никой, чувашъ ли, никой!.. Нищо не става отъ васъ! За такъвъ единъ важенъ въпросъ щомъ никой не идва, то и дума да не става за други работи... Народъ, който не вѣрва въ Бога...

— Не е народъ — добави кмета и дигна ржка за трета половиница.

Даскалътъ поржча четвъртата и наливайки шумната течность въ чашитъ, по навикъ, ядно псуваше стълбата, по която господъ слѣзълъ отъ небето...

А татъкъ, вънъ отъ селото, на камънитъ донесени още отъ българско време, забравени, обрасли въ тръни и бурени, нѣкой пѣеше тихо и провлачено, сякажъ се мжчеше да подражава пияния попъ отъ съседното село.

Пѣеше Радой.

БАЙ НЕДКО

Инженерът по кадастра, отъ комисията по измѣрването на нивитѣ, отседна у бай Недкови. Отстѣпиха му гостната стая — съ новия табленъ креватъ, съ дебели купешки завеси на прозорци-тѣ, мекъ диванъ и съ хубаво нашарени стени. На срѣдната маса имаше голѣма стъклена ваза, съ необикновено голѣми, изкуствени цвѣтя, а на скри-на, отъ страни на огледалото, грижливо бѣха на-редени всички учебници, тетратки, плочи и кар-тинки отъ първо до четвърто отдѣление на три-тѣ дъщери и тримата сина на бай Недко. Мла-диятъ инженеръ бѣше доволенъ. И действително, обстановката бѣше приятна. Доволни бѣха и сто-панитѣ.

— Домну инженеръ, заповѣдайте на вечеря — любезно го канѣше бай Недко.

И той не отказваше. Почти презъ день-два тѣ вечеряха заедно, говорѣха съ часове, до късно.

Младиятъ инженеръ знаеше малко руски. То-ва накара бай Недко да го обикне повече, защо-то той никакъ не разбираше ромънски, а така — инженерътъ на руски, бай Недко на български — отлично се разбираха.

Така разправяше и се хвалѣше бай Недко. Въ сжщностъ, той едва разбираше нѣщо, защото рускитѣ думи, които пелгечеше инженера никакъ не подобаваха на български.

Една вечеръ — това бѣше къмъ привършва-не на измѣрванията — инженерътъ покани бай Недко въ стаята си. На поспаната на земята кар-

та — проекто-чертежъ — младиятъ инженеръ внимателно обясняваше измѣрванията на селската мера и разпредѣлението на нивитѣ.

— Да, да! — повтаряше бай Недко — такъ будетъ болши хороши.. Както кажешъ, ама... хороши . . .

Въ сжщностъ, бай Недко нищо не разбираше. Само сочеше червенитѣ линии, натискаше съ прѣста си и питаше :

— Ета колонистомъ, а ? Такъ ! Тѣ нека будеть по-далечко, чортъ ги взель!..

Още на другата сутринъ бай Недко вече разправяше на своитѣ съселени разпредѣлението на мерата, но тъй, както той разбираше :

— Ето ви нѣ, отъ втората могила до кайрака, оттаткъ мисирлицитѣ, нивитѣ ще се дадѣтъ на колониститѣ. Както виждате отъ тѣхната махла, направо въ тѣхнитѣ ниви. Ей тукъ ще има новъ пѣтъ. Нито нашиятъ, нито тѣхниятъ добитѣкъ ще може да пакости. Разбирате ли ? Добре е за насъ, добре е за тѣхъ . . . Какво искате повече ?

И бай Недко подробно разправяше, чертаеше съ тоягата си по земята и обясняваше по своему, тъй както той разбираше.

— Ти защо клатишъ глава бе, съмнявашъ ли се? А? Снощи цѣлъ часъ съмъ говорилъ съ човѣка. Така ще бжде, казва. Тукъ ще бждатъ вашитѣ ниви, а тукъ — на колониститѣ. Има ли нѣщо неясно ?

И той пакъ размахваше тоягата, чертаеше цѣли окръжности и отново обясняваше отъ край до край, какъ ще бждатъ разпредѣлени селскитѣ ниви.

Доволенъ бѣше бай Недко. Свърши ли си работата, или върне ли се отъ нивата, отиваше при съседитѣ си и на дълго и широко разправяше какво сж говорили съ господинъ инженера, какво е казалъ той, отъ край до край, съ най-малки подробности. А привечеръ, когато инжене-

ръгъ ще се върне, ще се омие и седне предъ стаята си подъ клонестата черница, бай Недко ще се доближи, ще го поздрави, любезно ще го покани на вечеря и ще му шушне на ухото :

— Доволни сж, всички сж доволни, домну инженеръ . . .

Но рускитѣ и ромънскитѣ, колкото ги знаеше бай Недко, скоро се изчерпваха. Запелгечваше още иѣколко несвързани думи, ще махне ржка, ще повтори, но тоя пжтъ на края съ руска псунья, тѣй, като единъ видъ радостно възкликание :

— Ехъ ! Домну инженеръ, всички сж доволни . . . твой мать . . .

Младиятъ инженеръ ще го погледне, ще се усмихне и ще го поправи :

— Ну, мой мать ! Ну, домну Недко . . .

Но ето, че единъ день младиятъ и добъръ инженеръ замина и не се върна. Отпжтува за Букурещъ и остана тамъ. На негово мѣсто дойде другъ — строгъ, мълчаливъ, гордъ и грубъ. Той престоя около една седмица, привърши работата си и замина, сякашъ повече ядосанъ и по-недоволенъ. Минаха се седмица, две, мина се месецъ. Селянитѣ забравиха, че комисия е стояла тридесетъ дни въ село и почти забравиха за комасирането. Като всѣка административна мѣрка, кжде изпълнена, кжде започната и забравена и тя мина по реда си. Само високитѣ дървени тригълни пирамиди, които стърчаха изъ нивитѣ по могилицѣ, напомниха за кадастра, за чиито добри или лоши послѣдствия селянитѣ години време говорѣха и се препираха, тѣй както тѣ разбираха . . .

Въ салона на общината бѣше изложенъ вече окончателниятъ планъ по комисиранитѣ ниви. Селянитѣ шушукаха — бѣха недоволни и решиха колективно да контестиратъ. Планътъ бѣше съставенъ далечъ не така, както чертаеше по земята бай Недко ; най-добритѣ и близки до селото ниви се даваха на колониститѣ.

Бай Недко, който като замаенъ дълго гледа плана и нервно прокарваше пръста си по червенитѣ линии отъ единия до другия край на картата, се обърна и каза :

— Виждате ли тия червени и сини линии ? Тѣ не бѣха тукъ, а — тукъ ! Ей отъ тукъ минаваха. Не знамъ ли азъ ?...

Голѣмо бѣ недоволството срѣдъ селянитѣ. Тѣ се събраха и решиха веднага да изпратятъ една делегация въ града. На чело на делегацията застана бай Недко. И тръгнаха още сѣщия день — загрижени, отчаяни, съ угаснали погледи въ очитѣ, съ болка въ сърдцата. Тѣ знаеха — надеждата бѣ много малка.

Бай Недко, седналъ отпредъ въ каруцата, държеше поводитѣ и шибаше съ камшика двата мършави коня. Всички мълчаха. Напуканитѣ отъ вѣтъра устни на бай Недко едва чуто мълвѣха.

— Азъ ? ... Азъ да имамъ най-далечнитѣ ниви ? Толкова агнета, толкова пилета, толкова икрамъ ! ...

БАБА МИЛА

Следъ силниятъ вѣтъръ, който непрестанно вѣеше отъ северъ, къмъ надвечеръ стана тихо, нѣ какъ задушно и небето се покри съ облаци. Идѣше голѣмъ дъждъ. Облацитѣ се грамадѣха като чели надъ самото село и сѣкашъ слизаха все по-долу и по-долу.

Въ тоя мраченъ следобѣдъ цѣлото село бѣ въ тревога. Почти всички се приготвѣха да идатъ рано сутринята въ града — бѣха призовани въ мировото сѣдилище. И всички знаеха защо. Новиятъ санитаренъ агентъ, заедно съ шефа, съставилъ на двадесетина души актове за глобяване, защото... ей на, за кило сирене и нѣколко десетки лсй, сто какъ цѣло село трѣбваше да иди въ града... Тия работи предвидливитѣ селяни лесно уреждаха, но за едното чудо, него день, когато санитарниятъ агенъ посетилъ селото, мжжетѣ били на полето, по работа и господинъ агентътъ ималъ нещастие то да бжде предметъ на всевъзможни проклятия отъ страна на женитѣ, па дори и неприятни сцени. Та съ една дума, разядосаниятъ държавенъ служителъ „наредилъ“ всички — точно тъй както закона повелява, съ всичкитѣ му стерестипни формалности: днесъ... т. н. т. н. имайки предъ видъ... т. н. т. н., ние главенъ агентъ... т. н. т. н., констатирахме и т. н. т. н...

Селянитѣ уговориха да впрегнатъ нѣколко каруци и по четирма, петима, рано-рано да потеглятъ за града.

Съ настѣпването на вечерята, завалѣ проли-

вень дъждъ. Селото потъгна въ непрогледенъ мракъ и всичко утихна. Само поройниятъ дъждъ плискаше по прозорцитъ и пѣшеше нерадата пѣсень на приближаващата есенъ.

Като никога, въ тая нощъ, до късно свѣти прозореца на баба Мила. Отъ както и вржчиха призовката, тя нѣмаше ни миръ, ни спокойствие. Едно я утешаваше — не само тя ще се изправи предъ сѣдята, а всички — цѣло село. И приклекнала до огнището, при свѣтлината на малката лампичка, тя редѣше надъ иглата :

— Да опустѣе главата му и живота му!... Да съмъ мълчала. Защо?... Дали въ нивата му влѣзохъ или въ джоба му бръкнахъ?... Бабо — сирене, бабо — яйца! Че баба ги събира отъ сокака... Но, не! Азъ хубавичко му надумахъ, но защо не го цапаросахъ по чутурата?... Тѣй и тѣй на давия ще ме водятъ...

Баба Мита мърморѣше, проклинваше, но въ дъното на душата си кроеше и оплиташе нижкитъ на спасението. Да се престори на глуха, нѣма? Не! По-добре да се престори на умопомрачена... Тя е чувала много пѣти подобни работи. Какъ сѣ ги разправяли и се смѣли?... Съ тая мисль баба Мила неусетно задрѣма..

Въ града пристигнаха рано и вкупомъ отидоха въ сѣдилището. Баба Мила бѣ весела. Съ особено внимание тя следѣше всичко и всички.

Първа тя чу името си. Когато се изправи предъ сѣдята, тя нищо не виждаше. Кръстътъ съ разпятието Христово на масата ѝ се струваше, че се намира нейде много далечъ, забуленъ въ нѣкаква сива мъгла, където сияеше само главата на Христа, сѣщо както въ иконитъ...

Какво ставаше съ нея, единъ Богъ знаеше. Нищо не виждаше, нищо не чуваше. Когато на около ѝ прихнаха да се смѣятъ, машинално тя се обърна и едва тогава видѣ, че въ сѣдебната зала освенъ сѣдитѣ, имаше и други хора. Всички я гледаха и нѣкакъ въздържано се смѣеха.

— Бабо, чувашъ ли? — повторно чу баба Мила гласътъ, който идѣше задъ кръста съ разпятието. — На колко си години?

— А, че както казахъ чоджумъ, на... деветъ години!..

Всички пригнаха отново въ въздържанъ смѣхъ. И сждията задъ кръста се смѣеше... Стенитѣ, пейкигѣ, масата заедно съ сждиитѣ — всичко се въртѣше съ шеметна бързина...

Баба Мила не помнѣше какъ излѣзе отъ сжда. Тя се опомни на връщане, по пътя за село, когато селенитѣ говорѣха за наложенигѣ глоби.

— Ами азъ? — стресна се тогава баба Мила.

— Ти... тебе изгониха!.. Ти се отърва.

ЛЕНЕНАТА НИВА

Обикновено, когато слънцето залъзваше и дървенигъ вретена на кладенцитъ заскърцваха за водопой, отъ къмъ новата махала на колониститъ се задаваше господинъ Моряну — шефътъ на колонията, бившъ капитанъ, високъ и строенъ, красивъ, запазенъ мъжъ. Той вървѣше бавно, съ отмѣрени крачки и равномерно шибаше съ камшика си трънитъ отъ дветъ страни на пѣтчката. Въ село ходѣше обикновено по риза, съ бричъ панталони и стари лачени ботуши, но винаги грижливо обръснатъ и напудренъ.

Като приближаваше до кладенеца, господинъ Моряну подсвиркваше на слугата, който вадѣше вода и безъ да го погледне, питаше:

— Хей, чувашъ ли? Въ къщи ли е господинъ Добриновъ?

И безъ да се обърне, отиваше и сѣдаше на пробитото корито, захвърлено отъ дълги години на страна отъ кладенеца. Слугата, сѣщо безъ да го погледне, лениво и съ видима досада на лицето, спираше алашата, качваше се на резервуара, слагаше дветъ си ръце отъ страни на устата и се провикваше:

— Али-и-ишъ! Кажи на чорбаджията! Кажи му, беей!...

Следъ това скачаше на земята и съ сѣщото досадно изражение замахваше камшика по пусталитъ плещи на алашата и я подкарваше съ пѣщъ гласъ:

— Хайде, Керо!.. Хайде-е-е!..

Не следъ много се задаваше отъ къшлата и Иванъ Добриновъ — едъръ българинъ, съ наметнато шаечно палто, гологлавъ, съ износени женски чехли на боси крака. Той учтиво поздравяваше, а господинъ Моряну ставаше и любезно му стискаше ржката.

Привечерь, когато слънцето залъзваше и дървенитъ вретена на първобитнитъ кладенци заскърцваха за водопой, господинъ Моряну идваше на кладенеца да се разговаря съ Добриновъ. И това се по в т а р я ш е почти всъка вечерь. Тъ седъха до късно, до сръднощъ, разговаряха се и непрестанно пушеха.

Една вечерь, като никога господинъ Моряну закъснѣ. Бай Иванъ, сложилъ кракъ върху кракъ, димѣше своята цигара и се караше на току-що минаващия Алишъ :

— Внимай брей, отваряй си очитъ на четири! Изпотжпкаха кръстцитъ, унищожиха царевлицата!.. Ето и лепената нива отжпкали.

Алишъ покорно слушаше и неспокойно превърляше ямурлука си отъ едното рамо на другото. Малкитъ му очички дяволито играеха подъ гжститъ му черни вежди. Той бършеше потното си лице съ ржкава и полугласно, презъ зжби, едно мърморѣше :

— А бе, азъ ще направя единъ панаиръ, ама . . .

— Нищо нѣма да направишъ, ами отваряй си очитъ! Хайде!..

Въ това време дойде господинъ Моряну, запхтянъ и много развълнуванъ. Подаде ржка и, зашибалъ съ камшика ботушитъ си, заговори :

— Нещастие! Знаете ли, господинъ Добриновъ, какво нещастие ме сполетѣ!.. Представете си! Отъ вчера по обѣдъ до сега, три отъ най-добритъ ми породисти крави умрѣха... Подувать се, подувать се и умиратъ! Петъ пжти пращахъ за ветеринарния лѣкаръ... той, говедото му съ говедо, заминалъ и не се обадилъ накжде...

Бавно настъпи нощта. Безкрайната равнина потъна въ иракъ. Тропотът на последниятъ копита замръ нейде изъ село. До кладенеца на захвърленото корито, седѣха двамата приятели, пушеха цигара следъ цигара и низко се разговаряха. Господинъ Моряну съ особена болка на сърдцето разправяше сполетѣлото го нещастие, чудѣше се за причинитѣ, проклинваше деня, когато се е заловилъ съ земедѣлие и отчаяно псуваше всички небесни обитатели. Бай Иванъ състрадателно цѣкаше езикъ и сегисъ-тогизъ го прекъсваше:

— Не сж виновни... кравитѣ. Хората, хората не внимаватъ. Натирятъ ли добитѣка, не гледатъ вече кжде отива и какво пасе... Ето, нѣколко вечери наредъ нечий добитѣкъ тѣпче ленената мива. Види се не знаятъ, че ленътъ когато е зеленъ, е вреденъ... Ще видимъ!..

Мълчание. Бай Иванъ зави цигара, а господинъ Моряну нервно зашиба ботуша си.

Късно е—продума изведнажъ господинъ Моряну, стана, пожела лека нощъ и съ бързи крачки изчезна въ тъмнината.

Бѣше тѣй тихо, щото ясно се чуваха отдалечаващитѣ се стѣпки на г. Моряну и свистенето на камшика, съ който шибаше трънитѣ Бай Иванъ остана самъ и се замисли. Той мислѣше за себе си, мислѣше и за шефа на колониститѣ. Ето вече две години тѣ взаимно се лѣжеха и се тѣрпѣха. Бай Иванъ отлично знаеше, че конетѣ, кравитѣ и воловетѣ на колониститѣ цѣла вечеръ пасѣха въ нивитѣ му. Това знаеше и господинъ Моряну. Но имаше нѣщо необяснимо, нѣщо странно, кипящо дълбоко въ сърдцето, което не позволяваше да се каже истината. Бай Иванъ премълчаваше, а господинъ Моряну не обръщаше внимание. Това измѣчваше бай Ивана.

На другия день, по сжщото време и на сжщото мѣсто, господинъ Моряну нѣкакъ убедително разправяше на бай Ивана:

— Нашитѣ хора отъ добро не разбиратъ, но

азъ имъ дадохъ да разбератъ веднажъ за винаги... Ще си отварятъ очитѣ на четири!..

Бай Иванъ жадно смучеше цигарата си и нѣкакси унесено, тихо, почти мърморейки отгоряше :

— И нашитѣ, и вашитѣ — всички сж отъ единъ долъ за дрѣнки..

Но замълча. Като мълния се заредиха въ паметъта му думитѣ на Алиша, който рано-рано сутринъта му разправи за станалия „панаиръ“ и за това, че до година всички ниви край излаза и пжтищата да се застъятъ съ ленъ..

БАЛКАНЪ

Въ двора, предъ кжщата на бай Слави, сж събрани селяни; едни насѣдали на процепа на каруцата, други на жетварката, трети приклекли край плета, пушатъ и се разговарятъ. Между тѣхъ личатъ фигуритѣ на новия кметъ, колонистъ отъ Македония, новиятъ секретаръ, колонистъ отъ старото кралство, кехаята — единъ възстаръ турчинъ съ килнатъ фесъ на тила, двама жандарми въ нови стегнати куртки, единъ отъ селскитѣ караули българинъ и почтената особа на околийския агрономъ, човѣкъ на 40—45 години, съ валчесто, угоено лице, низко подстригана коса, обръснати мустаци и малки игриви очи. Освенъ последниятъ, който е въ градски дрехи и носи корава колосана яка, всички останали сж облечени въ своитѣ пѣстри национални носии; отъ изтъркания фесъ на кехаята, закърпенигѣ потури на българина, тѣснитѣ бѣли панталони на ромънца, до грубото кебе на куцовлаха — пълна картина на новия добруджански народностенъ ликъ.

Тѣ чакатъ другитѣ свидетели. Агрономътъ ще измѣри за трети пжтъ голѣмата нива на бай Слави, спорна за една третинка. Отъ бай Слави отнеха 70 хектара ниви, най-плодороднитѣ му ниви, но той не се остави. Презъ день е въ града по сждилища и адвокати.

— До деветаго рода давия ще вода — нали е съ пари?.. Туй що е право, лесно не се потгпква! — проклинваше бай Слави.

Седма година вече и дѣлото все се протака.

Агрономътъ се разхождаше изъ двора замисленъ, мраченъ и съ никого не говореше. Лицето му изразяваше недогोलство, нетърпение. Отъ време на време той строго поглеждаше кехаята, който съвсемъ равнодушно подигаше рамене и разперваше очудено ржце, съ което искаше да каже, че на всички е съобщилъ и че ей сега трѣбва да дойдатъ. Останалитѣ бѣха обладани отъ видима апатия — ниско, нѣкакъ неохотно се разговаряха, прозяваха се и непрекъснато пушеха. До каруцата една групичка водеше разговоръ за навъдилитѣ се напоследъкъ много зайци, за ловъ. Полека-лека къмъ тѣхъ се присъединиха и другитѣ. Агрономътъ — известенъ като страстенъ ловець въ цѣлата околия — се приближи също и слушаше съ внимание. Изражението на лицето му се промѣни, очичкитѣ му свѣтнаха. Приближи се и бай Слави — загриженъ, съ дълбоко прорѣзани бръчки на челото — пристъпи бавно. Той е старъ ловець, добъръ и духовитъ разказвачъ на ловджийски, бивали и небивали приказки и приключения и отличенъ познавачъ на ловджийскитѣ слабости. Слуша той известно време, поглежда агронома и се намѣси:

— Чакайте, азъ да ви кажа: ловець безъ куче, все едно — свадба безъ гайда. На и домену агрономъ е ловець. Нека да каже... Азъ съмъ ималъ много ловджийски кучета, все породисти, ама — вѣтъръ!... Ето, да ви разправа за оня деншия вълкъ. Нали знаете? Е-е кжде му е кожата!. Та като викнаха „вълкъ!“ — пуцамъ азъ моя Балканъ. Тукъ вълкъ, тамъ вълкъ, най-после къмъ икиндия, моятъ Балканъ го настига. Коньтъ под мене е цѣлъ въ пѣна. Балканъ го настига въ Калининския алчакъ и хопъ — на гърба му! Забива жъби и му разкъсва черния дробъ. Вълкътъ пада, но смѣ ли нѣкой да се доближи? Кжде! Оня ми ти Балканъ...

Агрономътъ разбутва другитѣ и пристъпя къмъ бай Слави. Той сияе. Очитѣ имъ се срещатъ. Бай Слави налучква целта, но кой знае, тая не-

винна шега може да му коства много. Нали така преди години накара единъ голѣмецъ да застреля магарето на кмета вмѣсто вълкъ! Нали го глобиха!

— Домну Слави, — прекъсна го агрономътъ — мога ли да видя твоя копой?

А? — отвръща му бай Слави — защо да не може. Само, че не е копой, ами дяволъ го знае що е за джинсъ...

— Да не е вълча порода?

— Ба! Не е! То е малко, ей такованка, на нищо не прилича, но огънь и барутъ... Само че решилъ съмъ да го махна, да го продамъ. Не ми отърва... За ловъ ли ми е сега?

Всички свидетели дойдоха и тръгнаха. Агрономътъ тръгна съ бай Слави, радостно погриваше ржце и му шушнѣше нѣщо повѣрително на ухото. Бръчкитѣ по челото на бай Слави по-дълбоко се връзаха. Двамата се поглеждаха продължително и се усмихваха, но бай Слави чувствуваше какъ нѣщо го чоплѣше отъ вѣтре, не му даваше спокойствие.

— Може. Защо не. Самъ, че не е копой... Казахъ ти — ей такованка, мѣничко, на нищо не прилича... Ще го видишъ!

Бай Слави сложи двата си прѣста на устата, подсвирна и викна. Агрономътъ се загледа къмъ обора, откъдето се зададоха два голѣми, рунтави овчарски кучета.

— Тѣ сж овчарскитѣ — и той подсвирна повторно.

— Ето го Балканъ — и посочи на агронома мръсно мѣниче, съ силно изпъкнали предни жѣби, едното му ухо клепнало надолу, другото шръкнало нагоре, съ увисналъ счупенъ заденъ кракъ, мършаво, грозно, излизащо изъ подъ съборения кошъ съ плѣза. Нещастниятъ Балканъ се довлѣче до нозетѣ на бай Слави, зажумя съ мръснитѣ си очички и заквича жално-милно, размахало тънката си опашка,

— Туй ли е то прочутиятъ Балканъ! — процеди ядно презъ жбни агрономътъ и чертитѣ на лицето му се изкривиха. Малкитѣ му очички сякашъ потънаха въ орбититѣ. Той закрачи съ твърди стъпки. Бай Слави го последва.

— Че какво... Нали ти казахъ, че на нищо не прилича!..

Казватъ, че силната душевна болка често избухвала въ непринуденъ, болезненъ смѣхъ; сърдцето изплаквало своитѣ горчилки. Бай Слави бѣ обладанъ отъ подобно чувство. Непринудена, наивна усмивка заигра по устнитѣ му. Той знаеше, че ще му отнематъ нивата и знаеше, че дѣлото ще продължи съ години. Но какво да прави? Пошегува се — както винаги...

Селянитѣ двама по двама мълчаливо крачеха къмъ нивитѣ. Най-подиръ вървѣше бай Слави. Следъ него подскачаше Балканъ, повлѣкалъ счуления си кракъ. Бѣ хубавъ слънчевъ день...

На бай Слави нивата отнеха, а следъ три седмици — глобиха го, т. е. глобиха нещастния Балканъ за лаене мирно минаващитѣ селяни и граждани...

ВЪ СЕЛО

Тиха лѣтна привечерь. Машината харманка, настанена на голѣмия площадъ срѣдъ селото, се губѣше въ облаци отъ прахъ и ситна плѣва. Батозата, отъ сутринь до вечерь непрекъснато бучеше и до късно се чуваха виковетъ на работниците.

Въ общинския дворъ нервно се разхождаше селскиятъ кметъ — човѣкъ на 40 — 45 години, съ прошарена коса, сухо лице, съ добродушенъ погледъ, необръснатъ отъ седмици и облеченъ въ износени шаечени дрехи. Отъ време на време той се спираше, прокараваше ржка надъ косата си и продължително гледаше къмъ харманката.

Той бѣше изпратилъ кехаята да повика съветниците, веднага, а самъ отъ нетърпение бѣше излѣзалъ на двора. Когато го зърна отъ далечъ, той махна ржка така, че кехаята да разбере дали ги е намѣрилъ и дали ще дойдатъ. Кехаята, единъ старецъ на доста напреднала възраст, въ отговоръ само кимна глава и едва следъ като се доближи до кмета зареди:

— Намѣрихъ всинца, ама капнахъ отъ умора... Великовиятъ Тодоръ бѣше на харманя. Идва. Христо караше снопи. Щѣлъ да доди. Петъръ бѣше въ кръмата. Изглежда, че нѣма да дойде. Малко посръбналь... Секретарьтъ досе кравата си. Телето преобърна кофата съ млѣкото и той ме нахока...

— Ще дойдатъ ли? — прекъсна го нетърпеливо кмета.

— Нали ти казахъ? Ще дойдатъ... Па дяволъ ги знае, може и да не додатъ...

Бѣше се мръкнало. Въ канцеларията горѣха две газени лампи. Миришеше на газъ и мукъль. Презъ отворениятъ прозорець долитаха виковецѣ на разотиващитѣ се работници. Далечъ нѣкой пѣше. Секретарьтъ нареждаше нѣкакви книжа и мърморѣше ядосанъ. Двама отъ съветниците, изморени отъ работата, непрекъснато се прозяваха. Кехаята откряна вратата, поизгледа ги по редъ и се отдръгна. Кмета обяви заседанието за открито, дигна една папка и заговори съ монотоненъ гласъ:

— Работата се касае за следното нѣщо: тъкмо бѣхъ разтоварилъ снопитѣ и раздавачьтъ поднася ми едно писмо. Писмото е отъ окръжното управление и съдържа, ето, тая заповѣдь... Въ нея се казва, че постъпило оплакване противъ насъ. Да. Тя гласи, че ние трѣбвало да дадемъ строги нареждания, щото въ селския излазъ да не се вършее, защото мерата се отжлкъвала и оцетѣ оставали безъ паша. Ето защо ви свикахъ...

— Тази заповѣдь не се отнася за нашето село — пресече го единъ отъ съветниците.

— Ние нѣмаме овце — добави втори.

— Имено, имено, — поде кметьтъ — ние нѣмаме овце... Тѣй че, вземайки актъ отъ окръжната заповѣдь... Но, ето какво. Въз мисля да подамъ оставката си, защото, както ви казахъ още първия день, тая работа не е за мене. Тя не е по силитѣ ми. Защо. Защото се чувствувамъ неподготвенъ, защото азъ, моитѣ работи не мога да си оправя и най-после, на сила хубость не става. Билъ съмъ партизанинъ, познавали ме голѣмцитѣ. Единъ пжтъ бѣхъ на конгресъ и нѣколко пжти се срещахъ съ сегашния окръженъ управитель и — кметъ. Моля ви се, откакто съмъ се заровилъ въ тия книжа и заповѣди, отъ които нищо не разбирамъ, не мога да гледамъ моята работа. И най-важного — не знамъ въ другитѣ общини какъ е

— но въ нашата всичко е объркано... Ето нà, намирамъ също такава заповѣдь отъ миналата година, чрезъ която, както помнитѣ, забранява се да се върше въ селото. Тази година, точно обратното. Питамъ, моля ви се, при това положение, до година кжде ще вършеемъ? На небето, на морето?..

Съветниците напълно се съгласиха съ кмета. Единиятъ стана, пожела „лека нощъ“ и излѣзе. Последваха го и другитѣ. Канцеларията се опраздни. Останаха кмета и секретарьтъ. Влѣзе кехаята и застана задъ полустворената врата. Кметьтъ тръшна заповѣдта на масата и се обърна къмъ секретаря :

— Какво би направилъ ти на мое мѣсто ?

Следъ продължително мълчание, презъ което време двамата вторачено се поглеждаха, секретарьтъ спокойно отговори :

— Нищо.

— Какъ нищо !

— Нима за пръвъ пжтъ ?

— Е, та ?

— Ще се пришие къмъ дѣло... Последниятъ харманъ ще се привърши следъ два дни. Отъ само себе си се разбира, че заповѣдта идва много късно, следователно, остава безпредметна...

— После ?

— Прегледай дѣлата отъ миналата и поминалата година и ще се увѣришь. Така е било и така ще бжде...

Секретарьтъ излѣзе. Когато външната врата се хлопна задъ него, кметьтъ седна и ядно процеди презъ зъби :

— Готовановци ! Свиня !

— Такъвъ си е той отъ малкъкъ — промълви кехаята, затваряйки шумно прозорцитѣ.

Кметьтъ написа оставката си, преписа я отново и рано сутриньта замина за окръжния градъ. Но не я подаде.

Окръжниятъ управитель го посрещналъ мно-

го любезно, приятелски, поздравилъ го за проявената му общинска дейность, засмѣлъ се и му отхвърлилъ оставката.

— Знаешъ ли какво ми каза господинъ окръжния управителя? — доволно той се смѣеше въ канцеларията — трѣбвало да имамъ настойникъ, политически настойникъ!..

— Нали ти казахъ — смѣеше се и секретарьтъ — че тъй вървятъ тия работи?..

ПРИКАЗКИ ЗА НОВИ ВРЕМЕНА

Тихъ вѣтрещъ едва шумоли по буйната пшеница, приспивно люлѣе посребренитѣ отъ лунната свѣтлина натежали класове, които сякашъ съсватъ и шепнятъ тайната на дивната нощъ. Въ близкото село лаятъ псета. Първи пѣтли предвѣстятъ превалянето на нощъта. На синура, обрасълъ съ гъсти глогини, натирени сж на паша волове и крави, които шумно хрупатъ сочната трева.

Татъкъ, къмъ края на нивата, отъ къмъ село, се задаватъ два силуети — сякашъ две сѣнки, израстнали изъ земята. Тѣ вървятъ по синура заловени ржка за ржка, спиратъ се, оглеждатъ се наоколо и сѣдатъ на купа прѣсно окосено сено до единъ храстъ. Бѣха мъжъ и жена — бѣ Живко, немирниятъ и бусенъ Живко и изгората му, Блага, хубавата и гиздава чорбаджи Велкова шерка.

Луната сякашъ загубва плахия си ликъ и ги поглежда по лицата — сребриститѣ ѝ лъчи се отражаватъ въ погледитѣ имъ пълни съ любовъ и желание. Сякашъ искатъ да проникнатъ въ тайната на тѣхната любовъ, на щастието имъ.

— Колко е приятно и колко е страшно!...

Вѣтрѣтъ нѣжно шумоли житнитѣ класове. Житното море се люлѣе, пѣе, кланя се — на луната, на звездитѣ, на любовъта. Живко и Блага притиснали се единъ до другъ, слушатъ тая дивна пѣсенъ, която каточе ли дума по дума нарежда приказката за вѣчната младостъ.

— Страхъ ме е, Живко! Много ме е страхъ... Откакъ колонисти живѣятъ въ дома, страхъ ме е да не ме проследятъ. Цѣла вечеръ ходягъ. Азъ не мога повече да излизамъ. Татко се безпокои, не спи . . .

— Остави. Да говоримъ за друго, Благо. Сега сме сами, далечъ отъ село, далечъ отъ хората...

Мълчание. Вѣтърътъ се усилва, съска презъ листата на глогинитѣ и лудо люлѣе натежалитѣ житни класове.

Живко говорѣше тихо, шепнишкомъ, опияненъ. Той говорѣше за единъ другъ животъ, за единъ новъ свѣтъ — за живота въ града. Ще забѣгнатъ. Той ще намѣри работа. Ще работи цѣлъ день. Другаритѣ му ще помогнатъ. Той има много другари. Като тѣхъ и той ще работи, ще твори, ще създава. Трудътъ калява човѣка, тласка го въ борбата съ живота, тласка къмъ нови, свѣтли пжтища... Та той отдавна би напусналъ селото, това умразно село, което стеклитѣ се условия го обезобразиха до неузнаваемостъ. Въ него нѣма вече оная топла задушевностъ, изчезна безгрижието, потъна въ мракъ хубавото и миналото, действителността се превърна въ гнетъ, въ мжчение, въ угроза за угрешния день. Преди бѣше хубаво; то привличаше съ своята тишина. Имаше нѣщо мило, желано, скъпо. Тогава неусетно минаваха днитѣ по воля на полето следъ овцетѣ, на нивата, а нощитѣ, хубавитѣ дълги нощи — по седѣнкитѣ и бѣленки... Да, той отдавна би напусналъ селото, но — тя, Блага...

Доброволно Живко се нае да пасе воловетѣ. Да бжде самичъкъ на полето, самъ, на воля и да чака настѣпването на нощта, за да се срещне съ своята изгора. Това му бѣ едничкото желание. Да легне на тревата, да мечтае, да възседне крилата на младенческата фантазия и да крои бжднитѣ дни на живота — въ града, заедно съ нея, съ Блага...

Ще забѣгнатъ въ града. Ще заживѣятъ ки-

пящъ трудовъ животъ. Може би, щастието имъ ще се усмихне. Тѣ сж млади, силни, пълни съ желание за работа и като хиледитѣ други ще закретатъ по трънливия житейски пѣтъ, като тѣхъ ще творятъ, ще къртятъ, ще пълзятъ все на горе къмъ свѣтлитѣ хоризонти, къмъ висинитѣ на живота...

Силенъ бѣше Живко. Блага не му отказа, съгласи се. Ще забѣгнатъ при първия удобенъ случай. Трети пѣтли пропѣха. Луната раздишли сгъстенитѣ облаци, показа се нѣколко пѣти и потжна за винаги въ бездната. Стана тъмно. На скоро ще се съзори. Вѣтърътъ шумно съскаше презъ листата на глогинитѣ и носѣше отъ далечъ монотонното дрънкане на каруца. Зловещо виеше пестъ въ село.

Два силуета, две сѣнки, сякашъ израстнали изъ земята, вървѣха край синура къмъ село. Воловетѣ бѣха нагазили въ пшеницата, но Живко не ги върна.

— Нека! Стига сж пасли чуждитѣ!

Живко и Блага промъкнаха се до плета и прескочиха въ градината. Прескочиха и последния плетъ, до самата кѣща и се раздѣлиха. Живко чу последнитѣ й стѣпки, чу какъ скръцна прозореца и тихо се затвори. Изправи се и побърза назадъ. Но тъкмо се приближи до плета и нѣкой силно извика. Защрака пушка, нѣкой се приближаваше съ твърди крачки. Живко веднага се съобрази — бѣше проследенъ отъ пришелеца, който живѣеше у Благини. Позна го по гласа. Но какво искаше той отъ него? Защо му бѣ насочилъ пушката, като на разбойникъ?

Безъ да мисли повече, съ единъ ловъкъ скокъ Живко грабна пушката отъ ржцетѣ му, захвърли я на страна, събори го и изчезна въ тъмнината. Оржжието се удари о стената и гръмна. Оглушителенъ гръмъ разтресе селото. Не се мина много и събраха се селянитѣ, дойдоха и селскитѣ власти. И веднага се дѣна потеря. Но тя

тръгна едва къмъ обѣдъ, защото показанията на пострадалия бѣха безконечни. Той говорѣше съ ужасъ за 10—15 души въоръжени до зъби, а може би и повече — кой знае?

Дворътъ на Велко чорбаджи гъмжеше отъ потераджии, които говорѣха високо и разпалено. Страшно бѣ човѣкъ да ги слуша...

Живко помагаше на слугата да впрегне каруцата, съ която Блага щѣше да отпътува за града. Въ село бѣше страшно...

Потерата тръгна. Въ сѣщото време и каруцата потегли. И преди да се отбие къмъ шосето, Живко я настигна, качи се и пое поводитѣ. Въ очитѣ му пламна стихийното желание часъ по-скоро да се впусне въ лабиринта на живота, на новия животъ — въ града, съ нея, съ изгората си Блага. Сега той се чувствуваше силенъ, много силенъ и сякашъ не бѣше поелъ поводитѣ на конетѣ, а тия на сѣдбата, на повелята, водящи къмъ свѣтлитѣ хоризонти, къмъ висинитѣ на живота.

Замахна камшика и конетѣ полѣтяха. Селото остана далечъ, изчезна. Тамъ останаха женитѣ и старцитѣ — останаха да кроятъ приказкитѣ за тежкитѣ, размирни години, приказкитѣ за нови времена.

МИРА

Черни, дълбоки като добруджански нощи, очи, буйна тъмно-кафява коса, стройна висока снага, развити ръце и бедра, внушителна походка — това бѣ девойката съ чудно хубавото име Мира. Нейната естествена красота, като че въплъщаваше безимената тѣга на необятните равнини, свѣжестъта на ранните зори и бодростъта на вечерника, кога тихо залюлѣва морно светитѣ класове на житното море. Въ нейния замечанъ погледъ се откриваше великата печаль — безмълвното страдание на клетата майка добруджанка.

Кой бѣ я назовалъ съ чудното име Мира, защото я наричаха по баща Свѣтовна, остава въ тайна — защото въ неразгадаема тайна почиватъ и радоститѣ, и страданията, и лихиятъ животъ на добруджанскитѣ девойки.

А Мира бѣ добруджанка по душа и сърдце. Подъ звѣнката пѣсень на жетваркитѣ тя видѣ слънчевата виделина, растна и порастна въ простора на житницата — майка, безъ грижи, безъ тѣги, на воля, свобода...

Всички говорѣха за нея. Името ѝ се носѣше отъ уста на уста.

Да е извършила нѣкакво престѣпление, да се е оплела въ мрежитѣ на необузданата страсть, да е извършила нѣкакъвъ подвигъ? Не! И при все това всички говорѣха за нея и всички обладани отъ безименна радостъ и очуда произнасяха името ѝ.

Тогава, когато нейното име се разчу по села

и паланки, селянитѣ преживѣваха угрозата на оная паметна за добруджанци година, когато тѣй нареченитѣ отъ народа „налбанти“ сновѣха отъ село на село. Мжкитѣ и отчаянитѣ писъци на невиннитѣ нещастници още живѣеха въ наболѣлата душа. Нечуваното и безпримѣрно страдание на чедата добруджански бѣ се заледенило въ рабско мълчание. Гордостѣта бѣ сломена, мисльота и разумѣтъ бѣха претжпени, човѣшкото у човѣка бѣ унижено. Тогава, думата на силнитѣ на деня бѣ законъ...

Тогава Мира бѣ въ разцвѣта на своята младостъ.

На Мира братъ ѝ не можа да понесе мжченията, каквито само човѣкъ-човѣку може да наложи. Той легна тежко боленъ. Баща ѝ бѣше забѣгналъ въ града и не смѣеше да се завърне въ село. А трети пѣтъ вече селския караулъ похлопа на вратата. Искаха каруцата съ конетѣ — ангаря. Заповѣдѣта не търпѣше повторение; послѣдствията за всички бѣха известни.

— Мамо, азъ ще ида! — каза Мира.

Старата жена трепна и не отвори уста; тя не можа да издържи внушителния погледъ на Мира. Нейнитѣ замечтани очи искрѣха дива решителностъ, която искаше, повеляваше, налагаше и сразяваше. Следъ известно мълчание, презъ сълзи, старата жена попита:

— Какво си намислила, къзъмъ?...

— Азъ ще направя това, което никой не е сторилъ!

И Мира се затече, приготви каруцата, прегна конетѣ. Плачѣтъ и молбитѣ на старата ѝ майка не помогнаха.

— Азъ съмъ заслужила толкова; една каруца, два коня — хелалъ да сж!..

Очитѣ на Мира искрѣха сжщата решителностъ, странитѣ и бѣха пламнали въ чераснина. Тя бѣ тѣй горда и красива.

— Мира, какво си намислила?...

Но Мира бѣше се изправила вече на каруцата, поела поводитѣ, замахна камшика и конетѣ полетѣха по прашната улица. Срѣдъ облакъ прахъ се виждаше стройната ѣ снага, развѣната ѣ отъ вѣтъра коса и чуваше се плющенето на камшика. Тя спрѣ предъ общината и повика кмета.

— Кмете, вие знаете кжде е татко, вие знаете, че братъ ми е боленъ!...

Мира говорѣше убедително и решително. Въ гласа ѣ се долавяше мжката, която бѣ сковала въ ледено мълчание сърдцата на млади и стари. Не тя, а каточе ли цѣлиятъ изтерзанъ народъ говорѣше :

— Азъ на ангаря не мога да ходя, но азъ ви харизвамъ каруцата и конетѣ — ваши да сж !
Вземи ги, кмете и оставете ни да живѣемъ съ мжкитѣ и болкитѣ, които биха просълзили и разочувствували най-коравото сърдце. Вземи ги, кмете, хелалъ да сж!...

Кметътъ, сконфузенъ, бѣ навелъ глава. И когато подигна очи, Мира прескачаше отсрещния плегъ. Като лека сърна тя прескачаше низкитѣ дувари и изчезна.

Него день селскиятъ караулъ не се отдѣли отъ общинския дворъ.

— Хелалъ да сж, кмете !

Тия думи се носеха отъ уста на уста, повтарятъ се и днесъ — толкова години вече.

ВЪ КРЪЧМАТА

Когато жандармерийският постовъ шефъ — единъ низъкъ и дебелъ старши подофицеръ — влѣзе въ кръчмата, двамата селянина седнали до една маса, като по даденъ знакъ станаха и свалиха калпацитѣ си. И двамата сдва чуто, въздържано и съ видима досада поздравиха военния, който дори не ги погледна, или се престори, че не ги вижда. Селянитѣ седнаха и продължително се погледнаха безъ да продуматъ. Тѣ бѣха възстари хора, съ оредѣли прошарени коси и сухи, обгорѣли отъ слънцето и вѣтъра лица. По облеклото се познаваха, че сж отъ с. Гявуръ-Сюйчукъ.

Седнали, облакати на масата, тѣ продължаваха да се поглеждатъ...

Който ги познава — който познава тѣхното минало — веднага би отгатналъ въ изражението на очитѣ имъ затаената въ гърдитѣ загасваща вече дива буйностъ, която, колкото да стѣга желѣзниятъ обрачъ на стеклитѣ обстоятелства, все пакъ се издаваше и би рекълъ човѣкъ, че ей сега ще скочатъ, ще се размахатъ и ще полетятъ бутилки и столове, и всичко — стъкла, маси и чаши, ще се обърне на прахъ и пепель.

Буйствата и пиянствата на гявуръ-сюйчючени нѣматъ мѣра, а тѣхната отмѣстителностъ е пословична. Рѣдко е запомнено — преди — чужденецъ да встѣпли въ тѣхното село безъ близъкъ или другаръ; най-невиния погледъ, най-безобидната дума къмъ когото било — значи страшенъ скандалъ, кръвопролитие, погромъ. Не напраздно ги нари-

чаха черногорци. Както въ веселбиѣ, така и въ скърбиѣ си тия кораби затворници въ своя дълбокъ патриархаленъ животъ, отиваха до лудостъ и смъртно отчаяние. Накърнение чesгъта на единия, бѣ сигурна смъртъ или тежко нараняване за другия. Думата имъ бѣ законъ...

Сега, двамата съселяни въ кръчмата — бай Атанасъ и бай Спасъ — кротко седѣха на пейката и нѣкакъ като пребити и сета се гледаха въ очитѣ. Ала и на двамата въ гърдитѣ стѣнѣше укротеното животно на миналото и двамата чувствуваха леденитѣ лапи на потжпканото достойнство, на униженото мъжество... Да снематъ калпакъ — да, въ черква; да станатъ на крака — въ кръчма — никога и предъ никого. Биха имъ се изсмѣли и подиграли и женитѣ!..

Третата и четвъртата половиница тѣ изпиха безъ да продуматъ. Петата вече, каточе ги стресна отъ дълбокъ сънъ и тѣ запалиха две спармацевтoвисвещи на масата; старъ обичай на буйствуващи пияници, които разпалени отъ алкохолнитѣ пари, тѣй почитатъ паметъта на свои близки и познати.

Половиницитѣ се редѣха една следъ друга, свещитѣ се умножаваха и въ скоро време върху масата запламтѣха десетки свещи, чиито трептящи пламъци сякашъ отражаваха въ очитѣ имъ сжщото диво изражение, както преди — готовностъ за предизвикателство, скандалъ и бой. Виното претѣпи болката по настоящето, свещитѣ говорѣха за миналото...

— Хм! Ти, ти пръвъ стана и пръвъ свали калпака си! Ти!..

Бай Атанасъ, по навикъ, предизвикваше. Но бай Спасъ покорно мълчеше, сумтѣше и каточе нищо не чуваше.

— Тѣй а?... Ами помнишъ ли какво бѣше едно време? Хм!.. Двадесетъ години отъ тогава. Азъ помня и азъ бѣхъ тоя, който нарани баща ти... Искахъ тебе да убия, но въ тъмнината сгрѣшихъ. Бѣхъ се прицелилъ добре... Ималъ си щастие!..

— Мълчи, Атанасе! — простена бай Спасъ, дигналъ ржка, за да го спре, да не говори — мълчи!..

— Защо да мълча? Сега сме приятели и азъ, първай ми, обичамъ те. И двама ни биятъ и ще ни биятъ... Хм! Кжде остана нашето достойнство, кжде е нашето мъжество?.. Хей, Спасе, тебе думамъ!.. Тогава, помнишь ли, когато дойде приставътъ да разследва случая и ти го покани у васъ, подъ чердака?... Азъ всичко помня... Вие седнахте ей тъй, а ти изкара револвера си и гръмна два пжти. Отъ кжщи сжщо отвърнаха съ гърмежъ. Следъ малко поднесоха ви кафета. Чакъ тогава приставътъ разбра какъ се поржчватъ кафета въ село... И какъ бѣше се изплашилъ... Хм! Сега нѣма ли да гръмнешъ, за да донесатъ още една половиница?..

Бай Спасъ мълчеше. Ржката му, стиснала чашата, треперѣше. Очитѣ му плуваха въ кръвъ.

— Сега мълчишь — продължи бай Атанасъ — мълчишь, а?.. Та тогава, следъ това, още на втората вечеръ азъ пакъ излѣзохъ и търсихъ да те убия... Признай сега, Спасе, признай си! Сега те обичамъ като братъ. Признай, че кръвно ме ти бѣше обидилъ... да!.. Бѣше тъмно и валѣше дъждъ. Ти идваше къмъ кладенеца, а азъ бѣхъ легналъ задъ олука... и хубаво бѣхъ се прицелилъ! Но не знамъ какъ, тогава, една мисль ме отклони...

— Защо не си ме убилъ, защо не ме уби тогава!.. — простена отново бай Спасъ, закри лице и заридя съ гласъ.

На масата свещитѣ догарѣха.

СЧУПЕНИ КРИЛА

Късното слънце клонѣше на западъ, когато рухна последниятъ зидъ на старата кжща. Една единствена греда — дебела, грубо одѣлана, забравила годинитѣ си — страхотно стърчеше надъ развалината. Баща и синь довършваха последнитѣ останки; тежкитѣ търнокопи непрестанно се дигаха и слагаха — шумно къртѣха камъни и греди, които рухваха и се разпадаха на малки парчета срѣдъ пушекъ отъ прахъ и пепель.

Слънцето потъна въ бездната. Хладниятъ есененъ вѣтрецъ немилостиво шибаше изпотенитѣ имъ лица. Още нѣколко удара и голѣмата греда силно се наклони, запръщѣ и съ грохотъ се струполи. Гжстъ облакъ отъ прахъ и пепель покри цѣлата развалина — потънаха въ прахъ и двамата, баща и синь, сякашъ нарочно, за да не видятъ последния отмѣстенъ камъкъ на старото огнище — на свѣщения прагъ-столѣтникъ, свидетел на бурна младостъ, благи дни, радости...

— Свърши се! — простена отъ умора бащата.

— Свърши се! — повтори синьтъ. — Но и отъ тоя дребосъкъ нищо нѣма да вземемъ!...

Бащата не отговори, захвърли търнокопа, наведе се и почна да отдѣля на страна по годния материалъ. Отъ съборенитѣ кжщи, оборъ, сая и курникъ изкараха осемнадесетъ каруци материалъ. Продадоха го въ града — за гориво, на безценица.

— Видишъ ли това? — сочеше стариятъ на си-

на си едно изкривено, почерняло отъ пушекъ дърво. — Помня, кога го отсѣкохме съ дѣдо ти, — Богъ да го прости! — отъ гората... Малъкъ бѣхъ. Тамъ, кждето сега виждашъ кжщитѣ на колони-ститѣ, бѣше гора, но не такава, каквато ти я знаешъ — гора буйна, гжста и голѣма, безкрай, балканъ... Когато преправяхме старата кжща, ей тая, отъ тамъ сечяхме материала; нѣмаше горски, нѣмаше агрономи... Помня като сега: „Туй дърво ще бжде за оджакъ, готово, сякашъ нарочно направено за оджакъ. Само малко ще се поокастри“. Още помня думитѣ на дѣдо ти. Помня какъ го сложи на рамото ми и азъ, дете, тичамъ зарадвано, че работа заедно съ голѣмитѣ, помагамъ. Радвахъ се, че преправяхме старата кжща, радвахъ се, че ще имаме нова. Бѣше!..

Тежка въздишка раздра гърдитѣ му. Старецътъ съ детско любопитство въртѣше въ ржцетѣ си изкривеното почерняло дърво и повтаряше ед-ва чуто: помня, помня, и се взираше въ пукнатитѣ му, каточе търсѣше нѣщо скжпо, мило... И той не го захвърли върху купа отъ награмадени-тѣ греди и дървета. Той го сложи на страна, внимателно, сякашъ сложи пеленаче въ люлка и чувствуваше какъ нѣщо клокочеше въ гърдитѣ му, задушаваше го и извикваше сълзи въ очитѣ. Той се изправи, махна ржка и трѣгна. Но краката му нѣкакъ не стжпваха здраво. Той се олюляваше и повтаряше на себе си:

— Помня, помня като сега...

Спъна се и едва не падна. Опомни се. Мисълта, че заминава за винаги, напуща и близки и село, като врѣла вода го попари. Твърдото решение, че трѣбва да замине, частъ по-скоро да се махне, възвърна му силата... Всички ще бѣгатъ! Мило, тежко е да оставишъ башинията, тежко е да затворишъ очи и да минешъ надъ земята, която съ години си оралъ и оросявалъ съ кървава потъ. Но що, душата търси галената слънчева свѣтлина, търси въздухъ, просторъ и ето, дваде-

сетъ години тя се борѣ и счупи крилата си о желязната клетка. Повече не може! Повече не се стои, не се търпи!..

Той тръгна съ твърди крачки.

Въ братовата му къща, където се прибра семейството му за нѣколко дни, докато продадатъ инвентара и изкаратъ паспорта, бѣха се събрали роднини и близки.

Утре заминаватъ. Денковитѣ бѣха готови отъ една седмица. Стариятъ влѣзе, хвърли абичката си и седна.

— Утре, ако е рекълъ Господъ, заминаваме!

Никой не продума. Мжчително мълчание скова устата на всички. Женитѣ нѣкакъ плахо се поглеждаха, готови да заплачатъ.

— Бате, пиши, обади се, що е, какъ е тамъ, че... Прекъсна мълчанието братъ му, но не довърши.

— Отиваме на слуки. Добре ли, зле ли . . . Съборихме, разпродадохме всичко — всичко, като че ли не е било... И къде отиваме, Боже Господи?... Заплака старата жена.

Старецътъ, съ намръщени вежди, само я погледна и тя горката, преглътна сълзитѣ си, не здохка. Страшенъ бѣше неговия погледъ, думата му — законъ. Въ къщи не помнѣха никога да сж му възразили...

На границата, когато митничарътъ преглеждаше багажа имъ, отъ дъното на каруцата изкара изкривеното черно дърво. Поразгледа го, погледна стареца въ очитѣ, скръцна зъби и го захвърли върху камънитѣ. Старецътъ едва не извика; нѣщо се скъса въ сърцето му. Той не продума, но не можа да удържи сълзитѣ си. И заплака — заплака може би, за пръвъ пѣтъ въ живота си. Качи се въ каруцата и тръгнаха. Жена му видѣ сълзитѣ на очитѣ му, видѣ ги за пръвъ пѣтъ и сърцето ѣ заледенѣ. Прескръсти се и заговори съ треперящъ гласъ:

— Ехъ, сега и ти ! За едно дърво...

— Помня, помня като сега...— хленчеше старецътъ. — Едно дърво... бѣхъ го взелъ за оджака на новата кѣща... Нарочно !...

ВЪ ЧУЖБИНА

Бѣ тежко и душно. Гжститѣ облаци, които прииждаха отъ къмъ северо-изтокъ и се грамадѣха низко надъ града, сякашъ погълнаха знойното слънце. Завѣ силенъ вѣтъръ. Липитѣ по алеята размахаха клоне и безброй бѣли цвѣтенца затанцуваха изъ въздуха. Ще вали.

Край грилажа на градската градина, надъ който гжсти акации сж свели своитѣ клоне, въ стройна редица сж наредени ваксаджии. Седнали на низкитѣ си столчета забавно барабанятъ съ четкитѣ по изписанитѣ и изпѣстрени съ огледалца сандѣчета и учтиво и шеговито подканватъ минувачитѣ.

— Молимъ?...

— Ехъ, веднажъ да плисне!

— Аха! Прокапа!

— Дай Боже! Облакъ е... Ще мине и работа ще падне!

Четкитѣ барабанятъ по сандѣчетата. Шегитѣ и закачкитѣ се предаватъ отъ единия до другия край. Цинизмътъ на нѣкого ще произведе общъ смѣхъ. Тогава четкитѣ ще барабанятъ още по-силно. Между тѣхъ, само Тихо Добруджата е замечтанъ — чуждъ, мълчаливъ, каточе ли дошълъ отъ другъ свѣтъ. Обтегналъ се, отпусналъ ржце, вперилъ погледъ нейде предъ себе си, стои безучастенъ, онѣмѣлъ.

— Хей, Добруджа! Горе главата! — ще се провикне бай Маринъ. — Гледашъ ли? Идва! Работа ще падне!

Тихо ще се сепне. Ще разтърси глава, ще чукне съ четка счупения звънецъ прикрепенъ на сандъчето, престорено ще се изкашли, ще измъкне отъ пояса си кавалъ — хубаво нашаренъ, съ медни пръстени на двата края, ще измъкне мазното паче перо, ще метне кракъ върху кракъ, ще се излъчи и ще засвири...

Наричаха го Добруджата. Бѣше добруджанецъ — емигрантъ. Не умѣше да държи четкигѣ. Ръцетѣ му бѣха голѣми и груби. Изразходваше много боя — гребѣше съ счупената лъжичка и несрочно цапаше. Бѣше новакъ. Но пакъ изкарваше по нѣщо. И самъ се утѣшаваше: всѣко начало е трудно. Циничностигѣ, непристойното държане, както и разгулниятъ животъ на другаригѣ му ваксаджии, отвърщаваха го. Той се мжчеше да се помири съ положението си, силѣше се да имъ подражава, приемаше шегигѣ имъ, принудено, на сила се смѣше съ тѣхъ — за нищо, за глупости. Често собствениятъ му гласъ звучеше въ ушитѣ нѣкакъ тѣпо, чуждо и глупаво до нетърпимостъ и едва се въздържаше да не захвърли четкигѣ и сандъчето и да се махне кждето очигѣ му видятъ.

Неумолимата сѣдба — мащеха, нераздѣлна съпътница на хиледи и хиледи емигранти несрѣтници, бѣ го напѣтила въ низинигѣ на живота, въ дѣното, въ блатото на черната мизерия, кждето отблъскващигѣ условия смѣкватъ маската на човѣшкото отъ човѣка, кждето доброто, хубавото и желанията за радостигѣ на живота лежатъ подъ огромния кръстъ на безименнигѣ човѣшки страдания и изпитания. Като обруленъ отъ вѣтъра нѣженъ листецъ отъ ширнитѣ, необятни и слънчеви поля на далечната си родина — той попадна именно въ тая яма.

Първиятъ день, когато Тихо се отзова въ шумната и пѣстролюдна улица на многохиледния градъ, не знаеше какво става съ него. Чувствуваше се самъ, изоставенъ, срѣдъ море отъ шумя-

щи тълпи, които прииждаха, минаваха и заминаваха. Дори и крачките му бѣха несигурни. Вървѣше на посоки — на кждето вървѣха и другитѣ. Губѣше се въ тълпата, главата му бучеше до замайване. Море отъ хора и той — нищожна капка въ морето. Често се спираше на нѣкой жгълъ и съ часове стоеше и гледаше. Очитѣ му се примеряваха, чувствуваше остри болки въ слѣлитѣ очи и искаше му се да заплаче.

Тѣй се изминаха седмици.

Единъ день случайно той се спрѣ предъ една голѣма, разкошно наредена витрина, кждето бѣха изложени художествени картини, представляващи чудно хубави пейзажи. На срѣдата имаше голѣма картина, представляваща широко слънчево поле, избуяли ниви, а татѣкъ, кждето погледѣтъ се губѣше, виждаше се сгушено селце и стадо овце, което чезише въ облакъ отъ прахъ. Тихо прилепи чело о студеното стѣкло. Очитѣ му свѣтнаха. Сърдцето му заби силно, кръвъ нахлу въ главата му. Чувствуваше, че нѣщо клопочи въ гърдитѣ, стене, бушува и едва се въздържа да не извика. Та това бѣ неговото село!.. Ето Аврамовата могила! Ето и изораниятъ отъ колониститѣ ланшенъ пѣтъ за бобишата...

— Слушай — обърна се той къмъ единъ който се спрѣ до него — знаешъ ли кос е това село?

— Село — засмѣ се равнодушно непознатиятъ.

— Нашето село! — възкликна съ тържествуващъ гласъ Тихо. — Ти билъ ли си въ Добруджа? Ето, тая могила...

Вѣтъръ! — измърмори непознатиятъ и се отдалечи.

Тихо всѣки день идваше тукъ и по цѣли часове се захласваше въ хубавата картина, представляваща неговото родно село. Въ нея той виждаше дори бащината си кѣща, градината, жгѣла; струваше му се даже, че той е самия овчарь следъ

стадото, защото само тѣ имаха въ село толкова много овце. Унесенъ, люлѣнъ отъ неизразимо радостно вълнение, мислитѣ го носѣха въ необятното ширине на далечната родина, тамъ където всичко е тъй хубаво, тъй мило, познато и забравяше, че се намира въ чуждия градъ — самъ, изоставенъ. Нѣщо топло и радостно вѣеше отъ тая картина. Той чувствуваше близостта ѝ, сякашъ чувствуваше лекиятъ лѣхъ на вечерника, който тъй тихо люлѣеше морно свелитѣ класова на златното житно море, еякашъ чуваше звънкия гласъ на хлопотаркитѣ — чувствуваше се въ село, въ дома...

Единъ день картината изчезна отъ витрината. Бѣше мраченъ облаченъ день. Тихо не вѣрваше на очитѣ си. Отдалечи се и пакъ се върна. Потърси я — на празно. Завалѣ дъждъ, небето заплака — заплака и Тихо. Дълго той стоя като сразенъ. Изражението на лицето му говорѣше за безкрайната мъжа и копнежъ по хубавата и мила родина. И тръгна съ разбито сърдце — безцель, на посоки. Гъмжащата тълпа разтвори обятия, погълна го, потопа го въ своя водовъртъ отъ хора и закиска въ ушитѣ му:

— Какво? Твоето село ли? Вѣтеръ!..

Паритѣ му бѣха на привършване. За пръвъ пѣтъ презъ живота си зърна костеливия образъ на глада, който тръгна по стѣпкитѣ му. Не познаваше никого. Първиятъ день още хазаинътъ му поиска наема въ предплата. Това го огорчи. Още тогава почувствува леденитѣ прѣсти на жестоката действителность и още тогава отчаянието го погуби.

Потърси работа, но никжде не намѣри. И на каква работа би се заловилъ? Порасналь на поля, на полето, въ простора на житницата — майка, подиръ плуга и овцетѣ.

Съ последнитѣ си пари купи сандѣче, четки, боя — на вето и стана ваксаджия. Не се искаше знание, нито опитность. Нареди се до другитѣ

ваксаджийи край грилажа на градината, подъ сѣнчеститѣ акации, заживѣ съ безгрижието на новитѣ си другари и съ безкрайната тѣга и копнежъ по хубавата си родина...

Закапаха едри дъждовни капки и изведнажъ времето утигна. Вѣгъртъ съвсемъ престана.

— Карай, Добруджа! — провикваше се Маринъ Скиталецътъ — карай, па ако щѣ въ дѣнь земя се превали свѣта!..

На младини бай Маринъ е ходилъ въ Добруджа. Кжде ли не се е скиталъ той? Затова го наричаха Скиталецъ. Ала за Добруджа той питаеше особени чувства — имаше едно кѣтче въ сърдцето си, (той го сочеше на Тихо) кждето се таеше нѣщо мило и скжпо за тая далечна и богата страна и за която колкото пѣти си припомваше, дълбоко въздишаше и заканително клатѣше глава. Идването на Тихо, неговата близость, развихри въ душата му споменитѣ на буйнитѣ младини. Въ неговитѣ очи той сякашъ съглеждаше блѣсъка на други две очи — черни и горящи, като чернитѣ добруджански нощи, които тогава, ехъ какъ времето минава, въ единъ хубавъ и трескаво работенъ день, принудиха го да зареже всичко и да поеме пѣтя на скитничеството. Дълги години той се скита, много ходи, много видѣ, но пламъкътъ на чернитѣ очи на хубавата добруджанка, не угасна въ душата му. Ето, сега дойде Тихо — и този пламъкъ отново изви езици къмъ изстрадалото му сърдце. И Тиховитѣ очи бѣха черни и дълбоки, като добруджанскитѣ нощи. Въ тѣхъ имаше дори нѣщо сходно, познато...

— Карай, майка му стара!..

Сгжстенитѣ, увиснали тъмни облаци, сякашъ притискаха града. Тихо надуваше кавала. Любопитни проходящи се спираха и слушаха. А Тихо свирѣше хубаво — кавалътъ лѣеше пѣсенъта на ширнитѣ поля, на натсжалитѣ съ обилнитѣ плодъ златни класове, а прѣститѣ му редѣха неизказа-

ната мъжа по бацинията, мъжа, която свиваше сърдцето му въ неизразима боль.

— Оригиналенъ типъ! — чуваше се да се възклидава между насъбралитѣ се любопитни и минавачи.

Дрипавиятъ ваксаджия съ кавала свирѣше всѣки день. По нѣкога и рано сутринята. А често го виждаха, окачилъ презъ рамо сандѣчето, надулъ кавала, бавно да крачи срѣдъ самата улица, последванъ отъ радостно провикващиятъ се бай Маринъ, съ килната шапка на тила:

— Карай!..

Но ето, че единъ день Добруджата не се яви. Не дойде на втория и на третия день. Край грилажа на градската градина подъ сѣнчеститѣ акации, се почувствува една празднота — почувствуваха я всички ваксаджии. Не се чуваше гласа на медения кавалъ. Бай Маринъ му пазише мѣстото.

— Скитало, кжде изчезна Добруджата?

Бай Маринъ навеждаше глава, мислѣше и неохотно отговаряше:

— Има нѣщо. Оная вечеръ попейнахме кашката, та му прилоша...

Бай Маринъ бѣше загриженъ и единъ день тръгна да го търси. Хазаинтъ на Тихо посрещна го намръщенъ.

— Лежи — каза му той — не му е чиста работата.

Бай Маринъ влѣзе въ стаята. Тихо лежеше на единъ голъ и окжсанъ сламеникъ. Той изви глава и посочи на приятеля си единствения столъ. Погледътъ му смѣтно блуждаеше, очитѣ му слъзѣха.

— Горе главата, Добруджа! — провикна се престорено бай Маринъ и му поднесе шишенце сливовица — Пий! Люта е като арнаутска чушка! Ще ти разкара кръвта...

Тихо се усмихна. Долната му устна потреперваше.

— Ей тукъ ме боли — сочеше той гърдитѣ

си — боли, каточе ли нѣщо ме задушава...

Следъ минутно мълчание, Тихо изви глава и простена:

— Мжка ми е, бай Марине, мжка ми е на сърдцето...

Една сълза се търкулна по бузата му.

— Видишъ ли тия облаци?... Тѣ лѣтятъ къмъ Добруджа, къмъ нашето село. Но ти не знаешъ нашето село...

Тихо бѣ вперилъ погледъ презъ отворения прозорецъ въ лѣтящигѣ облаци, които подгонени отъ вѣтъра, търкаляха се по ясното небе.

— Ехъ, ти не знаешъ нашето село... Вѣгъръ!..

Тихо бълнуваше. Цѣлото му тѣло се тресѣше.

— Лошо — думаше нажаленъ бай Маринъ на излизане на хазаина — лошо, но ти не го оставай, поглеждай го. Азъ нѣма да го оставя. Мжка, черна мжка яде Добруджата. Но ще му премине. Утре пакъ ще надуе кавала...

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е :

Дий, Абрашъ	5
Хатманъ	11
Чорбаджии	13
На отпускъ	17
Едно време	21
Стоянъ Лисицата	27
Радой	29
Бай Недко	33
Баба Мила	37
Ленената нива	41
Балканъ	45
Въ село	49
Приказки за нови времена	53
Мира	57
Въ кръчмата	61
Счупени крила	65
Въ чужбина	69

КНИГАТА ДОБРУДЖАНЦИ ОТЪ
Я. КАЛИАКРЕНСКИ, ИЗДАНИЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОДЕНЪ
УНИВЕРСИТЕТЪ — БАЗАРД-
ЖИКЪ, РОМЪНИЯ, СЕ ОТПЕ-
ЧАТА ВЪ ПЕЧАТНИЦА ИЗВОРЪ
ПРЕЗЪ М. ОКТОМВРИЙ 1934 г.

Печатница „ИЗВОРЪ“ — Базарджикъ

ЦЕНА 20 ЛЕЙ